

AVRUPA BİRLİĞİ HUKUKUNDA DEVLET YARDIMLARININ DENETİM USULÜ

(Araştırma Makalesi)

DOI: <https://doi.org/10.33717/deuhfd.1092568>

Dr. Ezgi AVCIOĞLU AKSOY*

Öz

Avrupa Birliği, serbest rekabet ortamının sağlandığı bir iç pazar oluşturmaya hedeflemektedir. Bu kapsamda devlet yardımları rekabeti bozucu etkileri nedeniyle Avrupa Birliği hukukunda denetim altına alınmaktadır. Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma ile üye devletlerin devlet yardımı vermeleri Avrupa Birliği hukukunda a priori olarak yasaklanmıştır. Ancak ilgili Antlaşma'da belirli yardım türleri iç pazarla bağdaşır ya da bağdaşabilir kabul edilmiştir. Böylelikle üye devletlerin bu yardım türlerini yürürlüğe koymalarına izin verilmiştir. Bu çerçevede devlet yardımlarına yönelik Avrupa Komisyonu merkezli sıkı bir denetim sistemi oluşturulmuştur. Üye devletlere de Avrupa Birliği Komisyonu'nun olumlu kararı olmadan bir devlet yardımı programını yürürlüğe koymama yükümlülüğü getirilmiştir. Devlet yardımı denetim usulü Avrupa Birliği mahkemelerinin kararları ve Avrupa Konseyi'nin tüzükleri ile şekillenmiştir. Ulusal mahkemelere de devlet yardımlarının Avrupa Birliği hukuku ile uyumunun sağlanması konusunda tamamlayıcı bir rol verilmiştir.

Anahtar Kelimeler

Devlet yardımı, Ulusal mahkemeler, Avrupa Birliği Adalet Divanı, Avrupa Komisyonu

---

* Manisa Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü, Hukuk Bilimleri Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi, Manisa (ezgi.aksoy@cbu.edu.tr), ORCID: 0000-0001-6650-2685 (Geliş Tarihi: 10.02.2022-Kabul Tarihi: 22.03.2022) Yazar, eserinin Derginize ait bilimsel etik ilkelere uygun olduğunu taahhüt eder.

STATE AID CONTROL PROCEDURE IN EUROPEAN UNION LAW

(Research Article)

Abstract

European Union aims to create an internal market in which a free competition environment is provided. In this context, state aids are controlled in the European Union law due to their anti-competitive effects. With the Treaty on the Functioning of the European Union, member states are prohibited from granting state aid a priori under European Union law. However, in the Treaty, certain types of aids are deemed compatible or may be considered to be compatible with the internal market. Thus, member states were allowed to enact these types of aid. In this framework, a strict control centered on the European Commission has been established for state aid. An obligation has been imposed on the member states not to put into effect a state aid program without the positive decision of the European Union Commission. The state aid control procedure has been shaped by the decisions of the European Union courts and by the European Council regulations. National courts have also been given a complementary role in ensuring that state aids are in line with European Union law.

Keywords

State aid, National courts, Court of Justice of the European Union, European Commission

GİRİŞ

Avrupa Birliği (AB) hukukunun temel özelliklerinden biri kamu müdahalelerinin rekabeti etkileyen sonuçlarından dolayı özel olarak düzenlenmesidir. Bu çerçevede Avrupa Birliği hukukunda bir kamu müdahalesi şekli olan devlet yardımlarına önemli sınırlamalar getirilmiştir. Avrupa Birliği devlet yardımı politikasının çerçevesi, Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma¹'nin (ABİHA) rekabet kuralları kısmında alt başlık olan “Devlet Yardımları” kesiminde yer alan 107-109. maddelerinde ortaya konulmuştur. Avrupa Birliği'nde devlet yardımları haksız rekabet oluşturarak piyasayı bozdukları için *a priori* olarak yasaklanmıştır. Ancak devletlerin sanayi politikalarında, planlamalarında ve piyasa başarısızlıklarını çözümlenmelerinde önemli bir ekonomi politikası aracı oldukları yadsınmadığından devlet yardımlarının büsbütün yasaklanması da uygun bulunmamış ve ABİHA'da bu temel yasağa yönelik çeşitli istisnalar öngörülmüştür. AB üyesi ülkelerin vermeyi planladıkları devlet yardımlarının Avrupa Birliği hukukuna uygunluğunun sağlanması için Avrupa Komisyonu merkezli sıkı bir denetim mekanizması oluşturulmuştur. Bu çalışmada söz konusu denetim usulünün incelenmesi amaçlanmaktadır. Çalışmada denetim usulünün hukuki açıdan tartışılmalı noktaları AB mahkemelerinin içtihatları² ışığında değerlendirilecek ve son olarak devlet yardımlarının denetiminde Avrupa Birliği mahkemelerinin ve ulusal mahkemelerin rolüne değinilecektir.

I. GENEL OLARAK DEVLET YARDIMI KAVRAMI

Devletler teşebbüsleri ekonominin belirli alanlarında faaliyette bulunmaya yönlendirmek için çeşitli ekonomi politikası araçlarından yararlanmaktadır. Bu çerçevede kullanılan temel ekonomi politikası araçlarından birini devlet yardımları oluşturmaktadır. Devlet yardımları genel olarak bir kamu otoritesi tarafından belirli bir sektöre ya da belirli bir teşebbüse ekonomik amaçlarla sağlanan mali faydaları ifade etmektedir³.

¹ Consolidated version of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union, OJ, C 326, 26.10.2012, s. 47-390.

² Çalışmamızda atıf yapılan AB mahkeme kararlarının orijinal metinlerine https://curia.europa.eu/jcms/jcms/Jo1_6308/ adresinden, dosya bilgilerini yazmak suretiyle ulaşılabilmesi mümkündür. Bu nedenle atıf yapılan her bir karar bakımından bu sayfaya tekraren atıf yapılmamıştır.

³ **Avcıoğlu Aksoy**, Ezgi: İdare Hukuku Açısından Yatırımlarda Devlet Yardımları, Adalet Yayınevi, Ankara 2021, s. 25. Devlet yardımı kavramı öğretilerde benzer şekillerde tanımlanmaktadır. Leblebici'nin tanımına göre devlet yardımları “*bir mal veya hizmetin maliyetini düşürmeye yönelik devlet tarafından yapılan bir kaynak transferidir.*”. **Leblebici**,

Kamu otoriteleri çok farklı türlerde devlet yardımı tedbirleri uygulamaktadır. Hibe, düşük faizli kredi kullandırılması, vergi avantajları, bedelsiz arsa temini, sigorta primi destekleri devletler tarafından sıklıkla uygulanan devlet yardımı tedbirleridir. Bu yardımlar amaçlarına göre belirli sektörlere yönelik olabilecekleri gibi sektör sınırı olmaksızın genel bir ekonomik amaçla da verilebilir. İstihdamın artırılması, AR-GE faaliyetlerinin desteklenmesi, çevrenin korunması amaçlarıyla verilen yardımlar ikinci türe örnek oluşturmaktadır. Devletler aynı zamanda bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarının azaltılması amacıyla ülke içerisindeki belirli bölgelere yapılan yatırımlara yönelik yardım programları da hazırlamaktadır⁴. Devlet yardımlarının nakdi yardımlar ve gayri nakdi yardımlar olarak sınıflandırılması da mümkündür. Nakdi yardımlar hibe, sermaye yatırımı, düşük faizli kredi gibi teşebbüslere doğrudan maddi kaynak sağlayan yardımlardır. Nakdi olmayan yardımlar ise teşebbüslerin maliyetlerinin bir kısmını azaltan ya da kaldıran birtakım ayrıcalıkları ifade eder⁵.

Serbest rekabet ortamına dayanan iç pazar yaratmak için kurulmuş bir örgüt olan Avrupa Birliği'nde devlet yardımları ulus üstü bir hukuki kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. ABİHA'da devlet yardımı kavramına ilişkin açık bir tanımlama yapılmamıştır⁶. Ancak Antlaşmada bulunan devlet yardımlarına ilişkin temel düzenlemeden dolaylı olarak Avrupa Birliği hukukunda devlet yardımı kavramının anlamının çıkarılması mümkündür. Söz

---

Fatih: Devlet Yardımları Uygulamasının Maliyeti ve Ekonomik Göstergelerle Mukayesesi, DPT Yayınları, Ankara 2002, s. 3; Erdem, devlet yardımlarını “*kamu kaynaklarıyla sağlanan hibe, garanti, vergi indirimi veya istisnası, düşük fiyatlı mal veya hizmet sağlama gibi her türlü önlemi açıklayan, destek, teşvik gibi kavramları içine alan geniş bir içerik*” olarak tanımlamıştır. **Erdem**, Şükrü: Devlet Yardımları: Avrupa Topluluğu Müktesebatı ve Türkiye'nin Uyumu”, Avrupa Birliği Müktesebatında Devlet Yardımları ve Türkiye'nin Uyumu, Akdeniz Üniversitesi Akdeniz Ülkeleri Ekonomik Araştırmalar Merkezi, Antalya 2004, s. 25, Köksal ise devlet yardımlarını kısaca “*devlet tarafından kamu ya da özel işletmelere yapılan her türlü yardım*” olarak ifade etmiştir. **Köksal**, Tunay: Avrupa Birliği ve Türkiye'nin Devlet Yardımları Sistemlerinin Uyumlaştırılması, Etki Yayıncılık, Ankara 2002, s. 4.

⁴ **İktisadi Kalkınma Vakfı**: Avrupa Birliği ve Türkiye'de Devlet Yardımları, İKV Yayınları, İstanbul 2005, s. 24-25.

⁵ **İnceci**, Barbaros: Avrupa Topluluğu ve Türkiye'de Sübvansiyonlar, İstanbul Sanayi Odası, İstanbul 1993, s. 11; **Avcioğlu Aksoy**, s. 78.

⁶ Açık bir tanım yapılmamasının altında devletlerin kesin bir tanımı dolanmanın ustaca yollarını bulabilecekleri yönündeki endişenin bulunduğu ifade edilmektedir. **Wishlade**, Fiona G.: Subsidies and State Aids The Definition of Acceptable Measures Under the European Union and GATT Rules, Avrupa Politikaları Araştırma Merkezi, Bölgesel ve Endüstriyel Araştırma Makaleleri Serisi, Sayı: 21, Haziran 1996, s. 7.

konusu hüküm ABİHA'nın 107. maddesinin birinci fıkrasıdır. İlgili düzenleme uyarınca; “*Antlaşmalar'da aksine hüküm bulunmadıkça, bir üye devlet tarafından veya devlet kaynakları vasıtasıyla herhangi bir şekilde verilen ve belirli teşebbüsleri veya belirli ürünlerin üretimini kayıracak rekabeti bozan veya bozma tehlikesi yaratan her türlü destek, üye devletler arasındaki ticareti etkilediği ölçüde, iç pazarla bağdaşmaz.*”. Bu düzenleme çerçevesinde AB hukukunda devlet yardımı kavramı, devlet tarafından veya devlet kaynakları vasıtasıyla herhangi bir şekilde verilen ve belirli teşebbüsleri veya belirli ürünlerin üretilmesini kayıran her türlü faydayı ifade etmektedir. Ancak belirli teşebbüslere devlet tarafından doğrudan ya da dolaylı olarak sağlanan faydaların AB hukuku anlamında devlet yardımı oluşturabilmesi için yardımın rekabeti bozması ya da bozma tehlikesi yaratması ve üye devletlerarası ticaretin etkilenmesi gerekmektedir⁷. ABİHA'nın 107. maddesinin birinci fıkrasındaki “*herhangi bir şekilde*” ibaresi devlet yardımını belirlemede ilgili tedbirin şeklinin, adının, hukuki niteliğinin ve gerekçesinin önemli olmadığını ortaya koymaktadır. Ancak burada dikkate alınması gereken husus somut olayda bir tedbirin devlet yardımı kavramı kapsamına girip girmediğini belirleme yetkisinin Avrupa Komisyonu'nda, Komisyon'un kararını denetim yetkisinin ise ABAD'da olduğudur⁸.

II. DEVLET YARDIMLARININ DENETİM USULÜ

Avrupa Birliği rekabet politikasında devlet yardımları, Avrupa Komisyonu'nun üye devletlerin ekonomi politikalarına doğrudan müdahale edebileceği ender alanlardan birini oluşturmaktadır⁹. Üye devletlerin devlet yardımı rejiminin sınırlandırılması ile iç pazar rekabeti üzerinde ortaya çıkabilecek olumsuz etkilerin engellenmesi amaçlanmaktadır. Üye devletler ulusal

⁷ Devlet yardımı kavramının unsurları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. **Tekinalp, Gülören/Tekinalp, Ünal**: Avrupa Birliği Hukuku, 2. Bası, Beta Basım Yayın, İstanbul 2000, s. 501-513.

⁸ **Tekinalp/Tekinalp**, s. 501; Devlet yardımı kavramının daha anlaşılır kılınması ve uygulamada yeknesaklığın sağlanması için ABAD içtihatları gözetilerek devlet yardımı kavramına ilişkin Avrupa Komisyonu tarafından resmi bir Tebliğ yayınlanmıştır. Commission Notice on the Notion of State aid as referred to in Article 107(1), OJ, C 262, 19.07.2016.

⁹ **Aygün, Ömrüye**: Avrupa Birliğinde Devlet Yardımları Sistemi ve Türkiye'ye Yansımaları, DPT Yayınları, Ankara 2007, s. 11. Devlet yardımı denetim sisteminin haksız rekabet doktrininin bir manifestosu haline geldiği ve Komisyon'un bu alanda kendi değerlendirmelerini üye devletlerin inisiyatiflerinin yerine geçirdiği ifade edilerek, AB hukukunun üye devletler üzerindeki bu müdahaleci yapısına yönelik eleştiriler de dile getirilmektedir. **Vogel, Louis**: European Competition Law, Bruylant, Paris 2015, s. 597.

ekonomi politikalarında meşru ve hukuki bir araç olarak kullandıkları devlet yardımı tedbirleriyle bir yandan kendi ulusal ekonomilerini düzenlerken bir yandan da iç pazarın rekabet ortamına zarar vermemekle mükellefler¹⁰. AB devlet yardımı sisteminde bu karmaşık çıkar çatışmasını uzlaştırma ve söz konusu çıkarlar arasında bir denge sağlama hedefi ön plana çıkmaktadır¹¹.

AB hukukunda devlet yardımlarının denetimine ilişkin hükümler ABİHA'nın 108. ve 109. maddelerinde düzenlenmiştir. Bu düzenlemeler uyarınca Avrupa Birliği'nde devlet yardımlarının denetimini yapma görev ve yetkisi Avrupa Komisyonu'na verilmiştir. Bu kapsamda bir devlet yardımının iç pazarla bağdaşıp bağdaşmadığını ve hangi şartlar altında bağdaşacağını Avrupa Komisyonu belirlemektedir. Ancak Avrupa Konseyi'nin de devlet yardımlarının denetimi çerçevesinde önemli yetkileri bulunmaktadır¹².

AB hukukunda uzun bir süre boyunca devlet yardımlarının denetim usulüne ilişkin ayrıca bir düzenleme yürürlüğe konulmamış, bu nedenle uygulama yalnızca Komisyon kararları ve Birlik mahkemesi içtihatları ışığında yürütülmüştür. Bu durum da devlet yardımlarının denetim usulüne ilişkin hukuki belirliliğin sağlanması konusunda sıkıntılar ortaya çıkarmıştır¹³. Denetim usulüne yönelik dağınık haldeki teamül kurallarının tek bir

¹⁰ **Tekinalp/Tekinalp**, s. 491-492; **Oder**, Burak: "Devlet Yardımlarının Denetimi Alanında AT Komisyonu'nun Çerçeve İşlemleri", İstanbul Üniversitesi Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, Yıl 19-20, Sayı 1-2, Prof. Dr. Aysel Çelikel'e Armağan, 2001, s. 611.

¹¹ **Oder**, s. 611.

¹² ABİHA'nın 108. maddesinin ikinci fıkrası uyarınca Konsey, bir üye devletin başvurusu üzerine, olağanüstü durumlar haklı kıldığı takdirde, 107. maddede yer alan hükümlere veya 109. maddede belirtilen tüzüklere istisna olarak, bu devlet tarafından verilen ya da verilmesi planlanan desteğin iç pazarla bağdaştığına oybirliğiyle karar verebilir. Komisyon'un devlet yardımına ilişkin resmi soruşturma usulü başlatması halinde, ilgili devletin Konsey'e yapacağı başvuru, Konsey tutumunu açıklayınca kadar bu usulün askıya alınması sonucunu doğurur. Ancak, Konsey söz konusu başvurunun yapılmasını izleyen üç ay içinde tutumunu açıklamazsa, Komisyon konuya ilişkin kararını verir. Bu hüküm ile Konsey'e üye devletlerce verilen yardımların iç pazarla uyumlu kabul etme hususunda geniş bir yetki verildiği görülmektedir. Ancak ABAD, Konsey'in söz konusu hükümde öngörülen yetkisinin istisnai bir yetki olduğunu, bu nedenle hükmün dar yorumlanması gerektiğini belirtmiş, bir yardımın iç pazarla uyumlu olup olmadığının belirlenmesinde esas yetkinin Komisyon'da olduğunun altını çizmiştir. Bu kapsamda, Komisyon, bir yardımın iç pazarla uyumlu olmadığına karar verdikten sonra, üye devletin Konsey'e başvurarak yardımın iç pazarla uyumlu olduğuna dair bir karar alınmasını sağlaması mümkün olmayacaktır, Case C-118/10, Commission v. Council, [2013], para. 43-45.

¹³ **Aksan Ayduran**, Nazlı Melis: "Avrupa Birliği (Topluluk) Hukukunda Devlet Yardımları", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2006, s. 74.

bağlayıcı hukuki düzenlemede toplanması ve böylelikle usule ilişkin hukuki belirsizliğin giderilmesi ise 659/1999 sayılı Konsey Tüzüğü¹⁴ ile sağlanmıştır. Söz konusu Tüzük ile Komisyon'a üye devletlerin yaptıkları ve yapmayı planladıkları devlet yardımlarına yönelik derinlemesine inceleme yapma ve karar alma yetkisi verilmiştir¹⁵. Ancak 659/1999 sayılı Konsey Tüzüğü zaman içerisinde pek çok değişikliğe uğramış en son olarak da 2015/1589 sayılı Konsey Tüzüğü ile yürürlükten kaldırılmıştır. Şu an ABİHA'da öngörülen devlet yardımı denetiminin uygulama usulü 2015/1589 sayılı Konsey Tüzüğü'yle düzenlenmektedir¹⁶.

ABİHA'nın 108. maddesinde devlet yardımı denetiminin usulüne ilişkin temel düzenleme yapılmaktadır. Bu hükümde denetim usulünün esas olarak iki farklı türü olduğu görülmektedir. Bunlardan biri yeni devlet yardımlarının denetimi, diğeri mevcut devlet yardımlarının denetimidir. Görüldüğü şekilde Komisyon, AB üyesi devletlerin hem yapmayı planladıkları devlet yardımlarını hem de bilfiil yapmakta oldukları devlet yardımlarını denetleme yetkisine sahiptir. Maddenin birinci fıkrasında mevcut devlet yardımlarına yönelik genel denetim usulü, üçüncü fıkrasında yeni devlet yardımlarının Komisyon'a bildirim ve ön inceleme usulü, ikinci fıkrasında ise her iki devlet yardımı kategorisi için getirilen denetim usulü düzenlenmiştir¹⁷. ABİHA'nın bu hükümlerindeki devlet yardımlarının denetim usulüne ilişkin genel düzenlemeler 2015/1589 sayılı Konsey Tüzüğü'yle ayrıntılı bir şekilde açıklanmaktadır. Ayrıca Konsey Tüzüğü'nde yasa dışı yardım ve kötüye kullanılan yardım türleri de düzenlenmiş olup, bunlara ilişkin özel denetim hükümleri de bulunmaktadır.

A. Yeni Devlet Yardımlarının Denetlenmesi

ABİHA'nın 108. maddesinin üçüncü fıkrası, üye devletlere yeni yardım planlarını veya mevcut bir yardım planında yapacakları değişiklikleri

¹⁴ Council Regulation (EC) No 659/1999 of 22 March 1999 Laying Down Detailed Rules for the Application of Article 93 of the EC Treaty, OJ, L 83, 27.03.1999.

¹⁵ **Buts**, Caroline/**Jegers**, Marc/**Juris**, Tony: "Determinants of the European Commission's State Aid Decisions", Journal of Industry, Competition and Trade, Cilt 11, Sayı 4, 2011, s. 401.

¹⁶ Council Regulation (EU) 2015/1589 of 13 July 2015 laying down detailed rules for the application of Article 108 of the Treaty on the Functioning of the European Union (codification), OJL 248, 24.09.2015.

¹⁷ **Özer**, Serkan: "Avrupa Birliği Rekabet Politikasında Devlet Yardımları ve Türkiye'nin Uyumunu", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2006, s. 79.

Komisyon'a bildirme yükümlülüğü getirmekte ve söz konusu yardımların Komisyon'a bildirilmeden evvel yürürlüğe konulmasını yasaklamaktadır. Bu kapsamda üye devletlerin yürürlüğe koymak ya da değiştirmek istedikleri devlet yardımı planları Komisyon'un *a priori* denetimine tabidir¹⁸. 2015/1589 sayılı Konsey Tüzüğü'nün 2. maddesi de yeni yardımların bildirimini düzenlemektedir. Ancak gerek ABİHA gerekse Konsey Tüzüğü'nde yeni yardımın açık bir tanımı yapılmamıştır. Konsey Tüzüğü'nün 1. maddesinin birinci fıkrasının (c) bendinde yeni yardım, mevcut yardımlarda yapılan değişikliklerde dâhil olmak üzere mevcut yardım niteliğinde olmayan tüm yardım planları ve bireysel yardımlar olarak tanımlanmıştır.

Mevcut yardımlarla yapılan değişikliklerin hepsinin yeni yardım olarak kabul edilmesi 2015/1589 sayılı Tüzük ile getirilmiş bir yeniliktir. Dolayısıyla yeni düzenlemenin eski usul Tüzüğü'ne nazaran daha sıkı olduğunu söylemek mümkündür¹⁹.

2015/1589 sayılı Konsey Tüzüğü'nün 2. maddesi uyarınca üye devletler, Komisyon'u, yardımın verilmesi ya da değiştirilmesiyle ilgili planlardan, görüşlerini bildirmesine imkân verecek bir süre öncesinde haberdar etmelidir. Bildirim, Komisyon'un bir karar almasını sağlamak için gerekli tüm bilgileri içermelidir. Komisyon'un karar alması için gerekli tüm bilgileri kapsayan bildirim "tam bildirim" denilmektedir.

Üye devletlerce Komisyon'a bildirilen yardımlar Komisyon tarafından bu yardımlara izin verilmediği sürece uygulamaya konulmamalıdır. Aksi halde uygulanan yardımlar yasa dışı yardım olacaktır.

Yardımların uygulamaya konulması, yardımın fiilen verilmesi veya yardımın verilebilmesine imkân tanıyan yetkilerin ilgili kamu kurum ve kuruluşlarına tanınması olarak kabul edilir. AB üyesi devletler yardımlara yönelik hukuki düzenlemelerini hazırlarken bu koşulu ihlal etmemek için düzenlemeler taslak halindeyken gerekli bildirim yapabilirler ya da ulusal yardım mevzuatına yardımcı verecek idari makamın Komisyon'un yardımı onaylamasının ardından ödeme yapabileceğini belirten bir hüküm getirebilirler²⁰.

¹⁸ **Tezcan**, Ercüment: "Avrupa Birliği Hukukunda Devlet Yardımları: Yeni Düzenlemelere ve İçtihadı İlişkin Değerlendirmeler", Rekabet Dergisi, Sayı 3, Temmuz-Ağustos-Eylül 2000, s. 39.

¹⁹ **Hancher**, Leigh/**Salerno**, Francesco Maria/**Schutte**, Michael: "The Different Stages in the State Aid Procedure", State Aid Law of The European Union, ed., Herwig C.H. Hofmann-Claire Micheau, Oxford University Press, Oxford 2016, s. 351.

²⁰ **Soltész Ulrich/Bielez**, Holger: "Judicial Review of State Aid Decisions – Recent Developments", European Competition Law Review, Cilt 25, Sayı 3, 2004, s. 140.

1. Ön İnceleme Aşaması

Üye devletlerin yürürlüğe koyacakları devlet yardımı planlarını, bireysel devlet yardımlarını ve mevcut devlet yardımları hakkında yapacakları değişiklikleri, yürürlüğe geçirmeden önce Komisyon'a bildirmeleri gerekmektedir. Bu bildirimle ön inceleme süreci başlayacaktır.

Ön inceleme süreci Konsey Tüzüğü'nün 4. maddesinde belirlenmiştir. Bu hüküm uyarınca Komisyon önüne bir bildirim gelir gelmez, bu bildirim konu olan devlet yardımının ABİHA'nın 107. maddesi uyarınca iç pazarla bağdaşır bağdaşmadığını incelemeye başlamakla yükümlüdür.

ABİHA'nın 107. maddesi uyarınca devlet yardımları kural olarak iç pazarla bağdaşmamakla birlikte bu mutlak bir kural değildir. Antlaşma'da bazı yardım kategorileri iç pazarla bağdaşır kabul edilmiştir. Antlaşma'nın 107. maddenin 2. fıkrası uyarınca, “a) ürünlerin menşesine ilişkin bir ayırım gözetmeksizin verilmesi koşuluyla, münferit tüketicilere verilen sosyal nitelikli destekler, b) doğal afetler veya olağanüstü olayların neden olduğu zararları karşılamak için verilen destekler, c) Almanya Federal Cumhuriyeti'nin Almanya'nın bölünmesinden etkilenen bazı bölgelerinin ekonomisine, bu bölünmenin neden olduğu ekonomik dezavantajların giderilmesi için gerekli olduğu ölçüde verilen destekler” iç pazarla bağdaşır.

ABİHA'nın 107. maddesinin 3. fıkrası iç pazarla bağdaştığı kabul edilebilecek yardımları düzenlemektedir. Bu yardımlar “a) yaşam standardının anormal ölçüde düşük olduğu veya ciddi boyutta eksik istihdamın var olduğu bölgeler ile yapısal, ekonomik ve sosyal durumları göz önüne alınarak, 349. maddede belirtilen bölgelerin ekonomik gelişmesini teşvik etmeye yönelik destekler, b) Avrupa'nın ortak çıkarını ilgilendiren önemli bir projenin gerçekleştirilmesinin teşvik edilmesine veya bir üye devlet ekonomisinde ortaya çıkan ciddi bir bozulmanın düzeltilmesine yönelik destekler, c) ticaret koşulları ortak çıkarlara zarar verecek ölçüde olumsuz şekilde etkilemedikçe, belirli ekonomik faaliyetlerin veya belirli ekonomik bölgelerin gelişmesini kolaylaştırmaya yönelik destekler, d) ticaret koşullarını ve Birlik içindeki rekabeti ortak çıkarlara aykırılık teşkil edecek ölçüde etkilememesi kaydıyla, kültürün ve kültürel mirasın korunmasını teşvik etmeye yönelik destekler, e) Konsey'in, Komisyon'un önerisi üzerine bir kararla belirleyeceği diğer destek kategorileridir”. Avrupa Komisyonu bu kategoriye dayanarak grup muafiyet tüzüğü çıkarmış, bölgesel yardımlar, KOBİ'lere verilen yardımlar, istihdam yardımları gibi pek çok yardım kategorisini devlet yardımı yasa-

ğından muaf tutmuştur²¹. Grup muafiyeti düzenlemesi kapsamına giren yardımlarda Komisyon tarafından iç pazarla bağdaşabilir kabul edildikleri için iç pazarla bağdaşır niteliktedir²².

Grup muafiyeti öngörülen yardımlar, günümüzde devletler tarafından teşebbüslere yapılan yardımların çok büyük bir oranını kapsamaktadır. 2017 yılı itibariyle üye devletler tarafından uygulanan devlet yardımı tedbirlerinin yaklaşık %95'i (yıllık yaklaşık 28 milyar Euro'luk bir harcama ile) grup muafiyeti kapsamında bildirim yükümlülüğünden muaf tutulmuştur. Araştırma, geliştirme ve inovasyon alanlarında, devlet yardımı bildirimlerinin sayısı 2014'ten 2017 yılına kadar yarıya inmiştir²³. Avrupa Birliği, devlet yardımı modernizasyonu politikası çerçevesinde üye devletlerin teşebbüslere sağladığı devlet yardımlarının bu alanlara kaydırılmasını sağlamaya çalışmaktadır.

Ön inceleme sonucunda Komisyon, üç farklı şekilde karar verebilir:

- Komisyon, ön incelemeden sonra, bildirilen tedbirin bir devlet yardımı oluşturmadığını tespit ederse, ilgili tedbirin bir devlet yardımı niteliğinde olmadığı yönünde karar verir.
- Komisyon, ön incelemeden sonra, bildirilen tedbirin ABİHA'nın 107. maddesine kapsamında iç pazarla bağdaştığı konusunda hiçbir tereddüt doğmaması durumunda, tedbirin iç pazarla bağdaştığı yönünde karar verir. Bu yöndeki kararlarda tedbirin hangi istisna kapsamına girdiği de belirtilmelidir. (İtiraz etmeme kararı)

²¹ Commission Regulation (EU) No 651/2014 of 17 June 2014 declaring certain categories of aid compatible with the internal market in application of Articles 107 and 108 of the Treaty, OJ, L 187, 26.06.2014. Grup muafiyeti tüzüğü kapsamında belirli parasal limitleri aşmamaları ve düzenlemede yer alan diğer koşulları sağlamaları halinde bildirimden muaf olan yardım türleri şunlardır; bölgesel yardımlar, KOBİ'lere yatırım veya işletme yardımları ve KOBİ'lerin finansmana erişimini sağlayan yardımlar, çevre koruma yardımları, AR&GE ve inovasyon yardımları, eğitim yardımları, dezavantajlı ve engelli işçiler için işe alım ve istihdam yardımları, bazı doğal afetlerin yol açtığı hasarı iyileştirmek için verilen yardımlar, uzak bölgelerin sakinlerine ulaşım için verilen sosyal yardımlar, geniş bant altyapıları için verilen yardımlar, kültür ve mirasın korunması için verilen yardımlar, spor ve çok amaçlı eğlence altyapısı için verilen yardımlar, yerel altyapı için verilen yardımlar, bölgesel havaalanı yardımları, liman yardımları (651/2014 sayılı Komisyon Tüzüğü m. 1)

²² Grup muafiyeti öngörülen yardımlar, günümüzde devletler tarafından teşebbüslere yapılan yardımların çok büyük bir oranını kapsamaktadır.

²³ European Commission, "State aid: Commission simplifies rules for public investment in ports and airports, culture and the outermost regions", http://europa.eu/rapid/press-release_IP-17-1341_en.htm (Erişim Tarihi: 20.04.2021).

- Komisyon, ön incelemeden sonra, bildirilen tedbirin iç pazarla bağdaşmadığı konusunda tereddütlerin ortaya çıkması durumunda, ABİHA'nın 108. maddesinin ikinci fıkrasında öngörülen usulün başlatılması yönünde karar verir. (Resmî soruşturma usulünü başlatma kararı)

Komisyon bu kararları, kendisine tam bildirim yapıldığı tarihi izleyen günden itibaren iki ay içinde almalıdır. ABAD kararı uyarınca tam bildirim, Komisyon'un, kapsamlı bir inceleme gerekmeden, yardım tedbirinin iç pazarla bağdaşırılığı konusunda ilk izlenim olarak bir değerlendirme yapabilmesini ifade etmektedir²⁴. İlk yapılan bildirimde uygulanması planlanan devlet yardımına ilişkin bilgilerde eksiklikler olması durumunda Komisyon, bildirimde bulunan üye devletten ek bilgiler talep edebilecektir. Bilgi taleplerinin süre açısından önemli bir hukuki sonucu bulunmaktadır. Şöyle ki, Komisyon'un iki aylık ön inceleme süresi, AB üyesi devletin cevabının Komisyon'a ulaştığı tarihten itibaren yeniden işlemeye başlamaktadır. Ancak Komisyon bir karara varmak için ihtiyaç duyduğu bilgiler dışında sırf inceleme sürecini yapay olarak uzatmak için ek bilgi talep etmemelidir. Aksi halde bu bilgi talebi sürenin yeniden işlemeye başlamasına neden olmayacaktır²⁵. İki aylık ön inceleme süresinin Komisyon ve ilgili devletin kabulüyle uzatılması mümkündür. Üye devletler açısından haklı nedenlerin olduğu hallerde Komisyon'a daha kısa süreler belirleme yetkisi de tanınmıştır.

Üye devlet öngörülen süre içinde Komisyon'un bilgi talebine cevap vermezse, üye devletin bildirimini geri çektiği kabul edilecektir. Komisyon'un ön inceleme sonucunda aldığı kararlar ilgili devlete tebliğ edilir ve Avrupa Birliği Resmî Gazetesi'nde (Official Journal of the European Union) yayımlanır.

2015/1589 sayılı Konsey Tüzüğü'nün 4. maddesinin altıncı fıkrası uyarınca Komisyon tarafından ön inceleme için öngörülen iki aylık sürede alınması gereken kararlardan herhangi birinin alınmaması durumunda ilgili devlet yardımına izin verildiği kabul edilecektir. Bu durumda ilgili üye devlet Komisyon'a bildirimde bulunarak söz konusu tedbiri uygulayabilecektir. Ancak Komisyon'un, ilgili devletin bildirimini üzerine on beş gün içerisinde karar verebilme yetkisi bulunmaktadır.

İlgili üye devletin, Komisyon'un ön inceleme konusunda kararını almasından önce, bildirimini geri çekebilmesi mümkündür. Ancak resmî soruş-

²⁴ Case C-99/98, Austria v. Commission [2001], para. 54–56.

²⁵ Case C-99/98, Austria v. Commission [2001], para. 65.

turma süreci başladıktan sonra Komisyon resmî soruşturmasını bitirmekle yükümlüdür.

2. Resmî Soruşturma Aşaması

ABİHA'nın 108. maddesinin üçüncü fıkrası uyarınca, Komisyon ön inceleme sonucunda ilgili devlet yardımının iç pazarla bağdaşmadığı kanısına varırsa gecikmeksizin resmî soruşturma açmak zorundadır. Bu durum Komisyon için bir yükümlülük olup, takdir yetkisine tabi değildir²⁶. Resmî soruşturmanın amacı ilgili devlet yardımının iç pazarla bağdaşırılığının detaylı olarak incelenmesini sağlamak ve yardımın iç pazarla bağdaşmayan yönlerine ilişkin olarak yardımı sağlayan üye devlet ve ilgili diğer tarafların görüşlerini dinlemektir.

Resmî soruşturma, Komisyon'un resmî soruşturma usulünü başlatma kararıyla açılır. Bu karar üye devlete tebliğ edilerek, Avrupa Birliği Resmî Gazetesi'nde yayınlanır. Resmî soruşturma usulünü başlatma kararı, ilgili yasal dayanakları ve fiili nedenleri özetleyecek, önerilen tedbirin yardım niteliği konusunda Komisyon'un ön incelemesini içerecek ve tedbirin iç pazarla uyumluluğu konusundaki şüpheleri ortaya koyacaktır. Ayrıca bu Kararda, ilgili üye devlete ve diğer ilgili taraflara, normalde bir ayı geçmeyecek bir süre içinde görüş bildirmeleri için çağrıda bulunulacaktır. Durumun gerektirdiği hallerde Komisyon bu süreyi uzatma yetkisine sahiptir. İlgili üye devlet, ilgili taraflarca sunulan görüşlere bir aylık süre içerisinde cevap verme hakkına sahiptir.

ABİHA soruşturmaya kimlerin katılabileceği yönünde bir içtihat benimsemediği gibi bu konuda bir kıstas da belirlememiştir. Ancak soruşturmanın önemi ve devlet yardımlarının kapsamlı olarak incelenmesi gereği göz önüne alındığında, soruşturma içerisine katılanların mümkün olduğunca geniş tutulması gerekmektedir. Bu sebeple ilgili taraflar yalnızca yardımı alan teşebbüs veya teşebbüsler değil, ayrıca yardımın verilmesinden menfaatleri zarar görebilecek rakip teşebbüsler ve teşebbüs birlikleri gibi kişi ve kuruluşlardır²⁷. 2015/1589 sayılı Konsey Tüzüğü'nün 1. maddesinin (h) bendi de katılanları yardımın verilmesinden menfaati etkilenebilecek her kişi, teşebbüs veya teşebbüs birliği olarak belirlemektedir. "Menfaati etkilenenler"

²⁶ **Hakenberg, Waltraud/Erlbacher.** Friedrich: "State Aid Law in the European Courts in 2001 and 2002", *European Competition Law Review*, Cilt 24, Sayı 9, 2003, s. 439.

²⁷ **Rumford, Chris:** Sanayiye Devlet Yardımı: Türkiye ve Gümrük Birliği, Çev., Ayşe Berktaş Hacımırzaoğlu, Intermedia Yayınları, İstanbul 1997, s. 81.

kıstası gereği katılanların çerçevesinin sınırlı yorumlanmaması gerekmektedir²⁸.

2015/1589 sayılı Konsey Tüzüğü'nün hazırlık aşamasında usul ekonomisini ve verimliliği sağlamak adına Komisyon'un ilgili herhangi bir merciye doğrudan ve eş zamanlı erişimi ve daha şeffaf, doğru ve hızlı bilgi akışını sağlamaya yönelik yetkileri güçlendirilmek istenilmiştir. Bu kapsamda Komisyon'un denetim yetkisini güçlendirmek amacıyla Komisyon'a herhangi bir üye devletten ya da teşebbüs veya teşebbüs birliklerinden piyasa bilgilerini talep etme yetkileri verilmiştir²⁹. Bu yeni yetkilerle, Komisyon, söz konusu tedbirle ilgili değerlendirmesini tamamlamak için ihtiyaç duyduğu "piyasa bilgilerini" başka herhangi bir üye devlet, teşebbüs veya teşebbüs birliğinden talep edebilecektir. Komisyon'un bu yetkileri 2015/1589 sayılı Konsey Tüzüğü'nün 7. maddesinde detaylı bir şekilde düzenlenmiştir. Komisyon'un bilgi talep edebilmesi, bu bilginin yalnızca Komisyon tarafından yürütülen mezkûr soruşturma ile sınırlı kalması ve bu bilgiler yardımın yararlanıcılarından sağlanacaksa ilgili üye devletin bu hususu kabul etmesi şartlarına bağlıdır.

Üye devletler, talep edilen bilgileri Komisyon tarafından öngörülen ve normalde bir ayı geçmeyen bir zaman sınırı dahilinde sağlamalıdır. Üye devletin istenilen bilgiyi belirlenen süre içerisinde Komisyon'a bildirmemesi durumunda Komisyon tarafından üye devlete bir hatırlatmada bulunulması mümkündür.

Komisyon, bir teşebbüs veya teşebbüs birliğinden bilgi istemesi halinde, bu teşebbüs veya teşebbüs birliğine bilgi için bir talep yazısı göndermelidir. Bu yazıda söz konusu isteğin kanuni dayanağı, talebin amacı, hangi bilgilerin istendiği ve bilginin sağlanacağı orantılı bir süre yer almalıdır. Ayrıca yanlış veya yanıltıcı bilgi verilmesi durumunda uygulanacak olan Konsey Tüzüğü'nün 8. maddesinde öngörülen para cezaları da belirtilmelidir. Bunlara ek olarak ilgili yazıda teşebbüslere veya teşebbüs birliğine söz konusu karara karşı Avrupa Birliği Adalet Divanı'na başvurabilme haklarına ilişkin bilgilendirmeye de yer verilmelidir.

2015/1589 sayılı Konsey Tüzüğü'nde getirilen bir diğer önemli değişiklik üçüncü kişilerin haklarına ilişkindir. Söz konusu Konsey Tüzüğü'nün 24. maddesinin birinci fıkrasıyla ilgili herhangi bir tarafa, resmî soruşturma usulünün başlatılması için alınan bir Komisyon kararını takiben görüş bildi-

²⁸ Tekinalp/Tekinalp, s. 522.

²⁹ Hancher/Salerno/Schutte, s. 365-366.

rebilme yetkisi tanınmıştır. Bu kapsamda görüş bildiren herkese ve bireysel yardımlardan yararlanan ilgili taraflara, Komisyon tarafından alınan kararın bir örneği gönderilecektir.

2015/1589 sayılı Konsey Tüzüğü'nün 9. maddesi uyarınca Komisyon'un resmî soruşturma usulü şu dört karardan birinin alınmasıyla sona erecektir:

- Komisyon, bildirilen tedbirin bir devlet yardımı teşkil etmediğini tespit ederse bu tespiti belirten bir karar vermelidir.
- Komisyon, tedbirin iç pazarla bağdaşmayacağı yönündeki tereddütlerin ortadan kalkması durumunda, yardımın iç pazarla bağdaşır olduğu yönünde karar vermelidir (Olumlu karar). Bu kararda yardımın ABİHA'nın hangi istisnasının kapsamına girdiği de belirtilmelidir.
- Komisyon, yardımın iç pazar ile bağdaşır olduğunu belirlediği olumlu kararını koşullara bağlayabilir ve bu koşullara riayet edilip edilmediğini denetlemek için çeşitli denetim yükümlülükleri getirebilir. (Koşullu karar)
- Komisyon, bildirilen yardımın iç pazarla bağdaşır olmadığını tespit etmesi halinde, yardımın yürürlüğe konulmamasına karar vermelidir. (Olumsuz karar)

Komisyon'un aldığı karar ilgili üye devlete bildirilerek Avrupa Birliği Resmî Gazetesi'nde yayımlanır.

Koşullu kararın hukuki temeli, ABİHA'nın 108. maddesinin ikinci fıkrasıyla Komisyon'a verilen, devlet yardımının değiştirilmesini isteyebilme yetkisidir. Koşullu bağdaşırılık kararında, devlet yardımının hangi koşullarda iç pazarla bağdaşır kabul edilebileceği belirlenecektir.

Olumsuz kararın hukuki sonucu, ilgili devlet yardımının yürürlüğe konulamamasıdır. ABİHA'nın 108. maddesinin üçüncü fıkrası uyarınca uygulama yasağı, etkisini soruşturma aşamasında da sürdürmektedir. Bu nedenle Komisyon'un, yardımın kaldırılması veya uygulanmamasına ilişkin olarak ayrıca bir hüküm vermesine gerek bulunmamaktadır³⁰.

Komisyon, resmî soruşturmanın açılmasından itibaren 18 aylık süre içerisinde bu kararlardan birini kabul etmek için mümkün olduğu kadar çabayı göstermekle yükümlüdür. Ancak bu süre sınırının, Komisyon ile ilgili üye devlet arasındaki bir anlaşma ile uzatılabilmesi mümkündür. Öngörülen 18 aylık sürenin dolmasından sonra ilgili devletin de talep etmesi halinde,

³⁰ Özer, s. 87.

Komisyon iki ay içerisinde elindeki bilgilere dayanarak bir karar almak zorundadır. Verilen bilgilerin devlet yardımının iç pazarla bağdaşıklığının tespiti için yeterli olmadığı durumlarda Komisyon olumsuz karar almalıdır.

Ön inceleme kararına veya resmî soruşturmayı sona erdiren kararına etki eden bilgilerin doğru olmaması halinde, Komisyon'un bu kararlarını geri alabilmesi mümkündür. Bu yetki Konsey Tüzüğü'nün 11. maddesinde düzenlenmiştir. Komisyon'un geri alma işlemini gerçekleştirmeden önce, ilgili üye devletin konuya ilişkin görüşlerini alması gerekmektedir. Komisyon, kararını geri alması ile resmî soruşturma usulünü yeniden başlatmaktadır.

B. Yasa Dışı Yardımların Denetimi

Üye devletler, bildirimde bulunmadan da devlet yardımı verebilmektedir. Bu tür devlet yardımları “yasa dışı yardım” olarak adlandırılmaktadır. 2015/1589 sayılı Konsey Tüzüğü'nde yasa dışı yardımlara uygulanacak denetim usulü ayrı bir bölümde düzenlenmiştir. Dolayısıyla, yasa dışı yardımların denetiminde, yeni yardımlara uygulanan denetim usulüne göre farklılıklar bulunmaktadır.

Konsey Tüzüğü'nün 1. maddesinin ilk fıkrasının (f) bendinde yasa dışı yardım, “*ABİHA'nın 108. maddesinin 3. fıkrası hükmüne aykırı olarak yürürlüğe giren yeni yardım*” olarak tanımlanmıştır. Dolayısıyla yasa dışı yardımı, bildirim yükümlülüğüne uyulmadan ve/veya yardımın yürürlüğe konulabilmesi için Komisyon'un alması gereken bağdaşırılık kararı beklenmeden üye devletlerce yürürlüğe konulan yardımlar olarak açıklamamız mümkündür.

Komisyon çoğunlukla, böyle bir yardımdan menfaati zedelenen bir tarafın şikâyeti üzerine haberdar olur. Ancak Komisyon yasa dışı yardımlardan re'sen yaptığı araştırmalar sonucunda da haberdar olabilmektedir. Komisyon, herhangi bir kaynaktan yasa dışı yardım iddialarıyla ilgili bilgi alması durumunda, kendi inisiyatifiyle, bu bilgilerle ilgili inceleme başlatabilir. Konsey Tüzüğü'nün 24. maddesinin ikinci fıkrasıyla ilgili bir tarafa, Komisyonu bilgilendirmek için şikâyette bulunabilme hakkı tanınmıştır. Komisyon, bu hükme uygun olarak ilgili tarafça sunulan şikâyeti gecikmesizin incelemekle ve ilgili üye devletin incelemenin ilerleyişi ve sonucu hakkında tam ve düzenli olarak bilgilendirilmesini sağlamakla yükümlüdür.

Yeni yardımlara yönelik ön incelemeyle, yasa dışı yardımlara yönelik inceleme amaç itibariyle, ikisinin de tedbirin Komisyon'un iç pazarla bağdaşırılığına ilişkin ilk izlenimlerini ortaya çıkarması açısından aynıdır. Ancak yasa dışı yardımlara yönelik ön incelemenin doğası çok daha farklıdır. Zira

yasa dışı yardımlara ilişkin incelemede Komisyon'un öncelikle ABİHA'nın ihlal edildiğine ilişkin bir bilgiye sahibi olması gerekir. İnceleme başlatıldıysa Komisyon'da böyle bir ihlale yönelik bir kanaat de oluşmuş demektir. Dolayısıyla üye devletin Komisyon'un şüphelerini ortadan kaldıracak bilgiler sağlayarak ya da tedbirin iç pazarla bağdaşır olduğunu ortaya koyacak kanıtlar ve argümanlar ileri sürerek eylemlerini haklı çıkarması gerekmektedir. Bu bağlamda, inceleme süreci, üçüncü taraf hakları açısından daha çok önem kazanmaktadır³¹. Üye devlet, savunma hakkı çerçevesinde, üçüncü kişiler tarafından ileri sürülen ve Komisyon'un kararında etkili olabilecek görüşlere karşı kendi görüşlerini açıklama hakkına sahiptir. Bunun sağlanması için Komisyon'un incelemeye başladığında ilk yapacağı iş ilgili üye devletten bilgi talep etmektir. Bilgi talebine ilişkin olarak Konsey Tüzüğü'nün ön inceleme ile ilgili hükümleri aynen uygulanacaktır.

Yasa dışı yardımlara yönelik inceleme ile yeni yardımlara ilişkin ön inceleme arasındaki temel farklılık Komisyon'un yasa dışı yardımlara yönelik başlattığı ön incelemede süre sınırlamasının bulunmamasıdır. Komisyon'un başlattığı incelemeler bir şikâyete dayalı dahi olsa bağlayıcı süre sınırlamalarına tabi değildir. 2015/1589 sayılı Konsey Tüzüğü'nde ön inceleme süresinin makul olması gerektiği vurgulanmışsa da makul sürenin ne kadar olduğu ortaya konulmamıştır. Bu belirsizlik mahkeme içtihatlarına da yansımıştır. AB mahkemeleri çeşitli zamanlarda yasa dışı yardımlara yönelik incelemelerde makul sürenin belirlenmesi ile ilgili kararlar vermişlerdir³².

³¹ Hancher/Salerno/Schutte, s. 357.

³² AB mahkemeleri çeşitli uyuşmazlıklarda yasa dışı yardımlara yönelik incelemelerin sürelerini değerlendirmiştir. Örneğin Ryanair davasında, Genel Mahkeme, yirmi bir aylık bir ön inceleminin aşırı olduğuna, çünkü süreç içinde, ihtilafı dava konusunun yaklaşık iki yıl süren bir ön incelemeyi gerektirecek kadar karmaşık olmadığına karar vermiştir, Case T-512/11, Ryanair v. Commission [2014], para. 72. Yine aynı kararda Mahkeme yasa dışı yardım şikâyetleri üzerine açılan ön incelemelerde Komisyon'un hassas ve tarafsız bir soruşturma yürütmesi gerektiğini ancak ön incelemeyi süresiz olarak uzatamayacağını ifade etmiştir. Başka bir uyuşmazlık ise Komisyon'un yasa dışı yardım şikâyetine ilişkin sürdürdüğü altı yıllık ön inceleme sürecine yönelik olarak ortaya çıkmıştır. Söz konusu uyuşmazlığı inceleyen Genel Mahkeme her ne kadar uyuşmazlıktaki somut nedenlerden ötürü sürenin uzamasının hukuka aykırılık yaratmadığına karar veriyse de kararında idari usulün süresine ilişkin hukuki belirlilik ilkesinin Komisyon'un yetkilerini süresiz olarak geciktirmesini önlediğini ifade etmiştir, Case T-109/01, Fleuren Compost BV v. Commission [2004], para. 145. Yine başka bir davada Genel Mahkeme yedi aylık sürenin, prensip olarak, Komisyon'un ön incelemesini tamamlaması için uyması gereken süreyi aştığını belirtmiş ancak Komisyon'un bu süre zarfında Belçika otoriteleriyle üç görüşme yapmış ve inceleme konusuyla ilgili Belçika hükümetine üç ayrı bilgi talebi göndermiş olmasının ön inceleminin süresinin uzama-

Ancak belirtmek gerekir ki mahkemeler kesin süre limitleri verme konusunda isteksiz davranmışlar ve Komisyon'un süreler açısından sahip olduğu takdir yetkisini devlet yardımlarının olaya özgü niteliği ile açıklamışlardır. Buna göre bir şikâyet incelemesinin süresinin makul olup olmadığı, her bir davanın kendi koşullarına ve özellikle de içeriğine, Komisyon tarafından izlenen usul işlemlerine ve davanın karmaşıklığına bağlı olarak belirlenmelidir³³.

Muhtemel yasa dışı yardımların incelenmesi sonucunda Komisyon, ön inceleme usulünde alabileceği kararlardan birini almakla yükümlüdür. Yani Komisyon bu inceleme sonucunda üye devletçe uygulanan tedbirin devlet yardımı niteliğinde olmadığına, yardımın iç pazarla bağdaşır olduğuna ya da yardımın iç pazarla bağdaşırlığı konusunda tereddütler olması durumunda resmî soruşturma usulünün başlatılmasına karar verecektir. İncelemenin resmî soruşturma usulüne başvurulması kararıyla sona ermesi durumunda, resmî soruşturma usulü yukarıda açıklandığı şekilde yürütülecek ve sonuçlandırılacaktır. Resmî soruşturma usulünün başlatılmasından sonra, Komisyon ayrıca, teşebbüslerden, teşebbüs birliklerinden veya başka herhangi bir üye devletten bilgi talep edebilir. Eğer Komisyon'un yasa dışı yardımlarla ilgili yürüttüğü incelemeye bir şikâyet dayanak olduysa, incelemenin sonuçlarının şikâyetçiye de bildirilmesi gerekmektedir.

1. Yasa Dışı Yardımların Denetiminde Komisyon'un Alabileceği İhtiyati Tedbirler

Komisyon'un yasa dışı yardım iddiası üzerine başlattığı inceleme sırasında çeşitli ihtiyati tedbirler alma yetkisi bulunmaktadır. Konsey Tüzüğü'nün 13. maddesi uyarınca Komisyon;

- ilgili üye devlete görüşlerini sunma imkanını verdikten sonra, Komisyon'un yardımın iç pazar ile bağdaşırlığına dair bir kararına kadar üye devletin yasa dışı yardımının askıya alınmasına karar verebilir. (Askıya alma tedbiri)
- ilgili üye devlete görüşlerini sunma imkanını verdikten sonra, Komisyon'un yardımın iç pazar ile bağdaşırlığına dair kararına kadar, hukuka aykırı yardımın üye devletçe geri alınmasına karar verebilir. (Geçici geri alma tedbiri) Ancak bu tedbirin uygulanabilmesi başka bazı şartlara bağlanmıştır. Bunlar; yerleşik uygulamaya göre, söz

---

sının haklı nedenlere dayandığına dair delil oluşturabileceğini ifade etmiştir, Case T-388/03, Deutsche Post AG and DHL International v. Commission [2009], para. 98-99.

³³ Case T-95/96, Gestelevision Telecinco SA v. Commission [1998], para.75.

konusu tedbirin yardım karakteri hakkında hiçbir tereddütün bulunmaması, karar almada bir aciliyetin söz konusu olması ve bir rakip için ciddi ve onarılamaz bir hasar riskinin varlığıdır.

Yasa dışı yardıma ilişkin olarak ilgili üye devlete geçici olarak geri alma tedbirinin uygulanması, Konsey Tüzüğü'nün yardımların geri alınmasına ilişkin hükümlerine uygun olmak zorundadır. Yardım bütün sonuçlarıyla geri alındıktan sonra Komisyon, bildirilen yardım için geçerli olan zaman sınırları içinde bir karar almalıdır.

Üye devletin Komisyon'un aldığı tedbir kararlarına uymaması durumunda, Komisyon konuyu AB Antlaşması'nın ihlali gerekçesiyle ABAD'a havale edebilme hakkına sahiptir. Bu durumda ABAD, ilgili üye devlete ABİHA'nın 260. maddesi uyarınca ayrıca bir para cezasına da hükmedebilecektir.

2. Yasa Dışı Yardımların Geri Alınması

Konsey Tüzüğü'nün 16. maddesi uyarınca Komisyon'un yasa dışı yardıma ilişkin resmî soruşturması sonucunda olumsuz karar alması, başka bir ifadeyle bildirilen yardımın iç pazar ile bağdaşır olmadığını tespit etmesi halinde, Komisyon ilgili üye devletin verdiği yasa dışı devlet yardımını geri alması için gerekli olan bütün tedbirleri almasına karar verecektir. Yasa dışı yardımın geri alınması, bir yardımı yasa dışı bulmanın mantiki neticesidir³⁴.

Şunu da ifade etmek gerekir ki geri alma kararı niteliği itibariyle bir yaptırım kararı olmayıp, yasa dışı yardımın bir sonucu olarak alıcının sağladığı avantajın ortadan kaldırılmasına hizmet etmektedir³⁵.

Yerleşik içtihatlarla ortaya konulduğu üzere, üye devletlerin Komisyon tarafından iç pazarla bağdaşmaz olduğuna karar verilen yardımları geri alma yükümlülükleri "*iç pazarın yardım verilmeden önceki hale getirilmesini*" ifade etmektedir³⁶. Komisyon yasa dışı yardıma ilişkin kararında geri alınacak yardım miktarını belirleyebilir ancak genel olarak böyle bir belirleme yükümlülüğü bulunmamaktadır³⁷.

³⁴ Case C-75/97, Belgium v. Commission [1999], para. 66.

³⁵ Joined cases C-74/00 P and C-75/00 P, Falck SpA and Acciaierie di Bolzano SpA v. Commission [2002], para. 181.

³⁶ Case C-142/87, Belgium v. Commission [1990], para. 66; Joined cases C-278/92, C-279/92 and C-280/92, Spain v. Commission [1994], para. 75; Case C-350/93, Commission v. Italy [1995], para. 21; Case C-75/97, Belgium v. Commission [1999], para. 64.

³⁷ Ghazarian, Lucyne: "Recovery of State Aid", European State Aid Law Quarterly, Cilt 15, Sayı 2, 2016, s. 233.

Konsey Tüzüğü'nün 16. maddesinin üçüncü fıkrası uyarınca Komisyon tarafından verilecek geri alma kararı gecikmeksizin ve Komisyon'un kararının derhal ve etkin bir şekilde yürütülmesine uygun olması şartlarıyla ilgili üye devletin iç hukukundaki usullere uygun olarak uygulanmalıdır.

Görüldüğü üzere yasa dışı yardımın geri alınması ilgili üye devletlere bırakılmış ve bu geri almanın usulü ilgili üye devletin kendi iç hukukuna tabi tutulmuştur. Ancak bu alanda uygulanacak usul kuralları konusunda üye devletler tam bir otonomiye de sahip değillerdir. Zira bu kurallar AB mahkemeleri tarafından "AB hukukunun etkinliğini sağlamak" bakımından belirli kıstaslara tabi tutulmaktadır. Bu amaç doğrultusunda, AB mahkemeleri, üye devletin uyguladığı geri alma yöntemlerini belirli konularla sınırlamıştır. İlk olarak üye devlet tarafından uygulanan kural ve usul, AB hukukunun gerektirdiği geri almayı pratikte imkânsız kılacak bir etkiye sahip olmamalı ve ulusal hukuktaki uygulamada birlik sağlama açısından eşitlik ilkesine zarar vermemelidir. İkincisi, ulusal tedbirler, itiraz konusu yasa dışı ve iç pazarla uyumsuz yardımla çarpıtılan rekabetin normal koşullarının yeniden oluşturulmasına "uygun" olmalıdır. Son olarak, seçilen ulusal önlemler Komisyon'un geri alma kararının "derhal ve etkili bir şekilde uygulanmasını" sağlayacak nitelikte olmalıdır³⁸.

Geri alma kararına göre geri alınacak yardım, Komisyon tarafından belirlenen uygun bir oranda faizi de içermelidir. Faiz, yasa dışı yardımın, yararlanıcının eline verildiği tarihten yararlanıcı tarafından elden çıkarıldığı tarihe kadar olan süre için ödenir.

İlgili üye devletin verdiği yardımı geri almasının iki istisnası bulunmaktadır. Bunlardan ilki yardımın geri alınmasının Birlik hukukunun genel bir ilkesine aykırı olmasıdır. Böyle bir durumun söz konusu olması halinde Komisyon'un yardımın geri alınmasını talep edemeyeceği Konsey Tüzüğü'nde açıkça düzenlenmiştir. Yardımın üye devletçe geri alınmasının bir diğer istisnası ise AB mahkemelerinin içtihatlarıyla geliştirilmiş olan mutlak imkânsızlıktır.

2015/1589 sayılı Konsey Tüzüğü'nün 16. maddesinin ilk fıkrası uyarınca Birlik hukukunun genel ilkeleriyle bağdaşmayan hallerde yasa dışı yardımın geri alınması talep edilemez. Bu konudaki AB içtihatlarına bakıldığında geri almanın Birlik hukukunda aykırılık yaratacağı ilkelerin başında "haklı beklenti" ve "hukuki belirlilik" ilkelerinin geldiği görülmektedir. Bu

³⁸ Hancher/Salerno/Schutte, s. 384.

iki ilkede Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı³⁹,nın 41. maddesinde düzenlenen “iyi yönetim hakkı”nın parçalarıdır. İyi yönetim hakkı kapsamında vatandaşların idareden neler bekleyebileceği Avrupa Parlamentosu tarafından kabul edilen Avrupa İyi İdari Davranış Yasası⁴⁰ ile ortaya konulmuştur⁴¹. İlgili Yasa'nın 10. maddesi idarenin davranışlarının haklı beklentilere uygunluğunu ve idarenin davranışlarının hukuki belirliliğini iyi yönetimin unsurları olarak belirlemektedir. Ayrıca Temel Haklar Şartı, hukukun üstünlüğünü Birliğin dayalı olduğu temel prensiplerden biri olarak belirtmektedir. Hukukun üstünlüğü prensibinin hayata geçirilmesinde de hukuki belirlilik ve haklı beklentilerin korunması ilkeleri büyük önem taşımaktadır.

Başvurucular tarafından sıklıkla geri alma usulü nedeniyle bu ilkele-
rinin ihlal edildiği iddia edilse de AB mahkemelerinin bu konudaki uygulama-
ması çok sınırlıdır. Zira ABAD haklı beklentilerin korunması ilkesinin uy-
gulanmasında basiretli tacir testini uygulamaktadır. Divan basiretli tacirlerin
kendi çıkarlarını etkileyebilecek bir Topluluk önlemini öngörebilmeleri ha-
linde, bu önlemin uygulanması üzerine haklı beklentilerin korunması ilke-
sine dayanamayacaklarını ifade etmektedir⁴². Dolayısıyla AB mahkemele-
rinin devlet yardımları alanındaki içtihatlarında Komisyon tarafından devlet
yardımlarının denetiminin zorunlu niteliği göz önüne alınarak, yardım alan-
ların, ilke olarak, yardım hakkında ABİHA'daki kurallara uygun olarak
bağdaşırılık kararı verilmedikçe, yardımın yasal olduğuna dair haklı bir bek-
lentiyi ileri süremeyecekleri vurgulanmıştır⁴³. Yardımın yararlanıcısı olan
teşebbüsler “basiretli tacir” gibi hareket etmeleri gerektiği için devlet yar-
dımlarının usulüne uygun olarak verilip verilmediğini bilebilecek durumda-
dırlar⁴⁴. Örneğin, ABAD, *Demesa ve diğerleri* kararında, yardımın Komis-

³⁹ Charter of fundamental rights of the European Union (2012), OJ, C 326, 26.10.2012.

⁴⁰ https://cpvo.europa.eu/sites/default/files/documents/lex/Ombudsman_European_Code_of_Good_Administrative_Behaviour.pdf, (Erişim Tarihi: 20.03.2022)

⁴¹ **Akyılmaz**, Bahtiyar: “İyi Yönetim ve Avrupa İyi Yönetim Yasası”, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 7, Sayı 2, Yıl 2003, s. 149; **Mendes**, Joana: “Good Administration in EU Law and the European Code of Good Administrative Behaviour”, SSRN Electronic Journal, Sayı 9, Yıl 131, 2009, s.10-13.

⁴² Case 265/85, Van den Bergh en Jurgens BV and Van Dijk Food Products (Lopik) BV v. Commission of the European Communities [1987], para. 44.

⁴³ Joined cases C-205 to 215/82, Deutsche Milchkontor GmbH and Others v. Germany [1983], para. 30; Case C-5/89, Commission v. Germany [1990], para. 13; Case C-148/04, Unicredito Italiano SpA v. Agenzia delle Entrate, Ufficio Genova [2005], para. 104.

⁴⁴ **Simonati**, Anna: “The Principles of Administrative Procedure and the EU Courts: an Evolution in Progress?”, Review of European Administrative Law, Cilt 4, Sayı 1, 2011, s. 56; **Dalkılıç**, Elvin Evrim: Avrupa ve Türk İdare Hukukunda Hukuki Güvenlik ve Meşru Beklentilerin Korunması, Turhan Kitabevi, Ankara 2016, s. 70.

yon'a önceden bildirilmeksizin verilmesi durumunda, yardımın alıcısının hibenin yasal olduğuna dair meşru bir beklentiye sahip olamayacağını açıkça belirtmiştir⁴⁵.

Yardımanın üye devletçe geri alınmasında bir diğer istisna olan mutlak imkânsızlık ise her ne kadar AB mahkemelerinin içtihatlarıyla getirilmiş olsa da bu alanda da AB mahkemelerinin uygulaması oldukça sınırlı olmuştur. Bu çerçevede üye devletler tarafından geri alma kararının uygulanmasında başarısız olmalarına gerekçe olarak ileri sürülen ulusal usul kuralları, haklı beklentilerin korunmasını öngören ulusal düzenlemeler, çok sayıda yararlanıcının bulunmasından kaynaklanan güçlükler gibi hukuki ya da teknik zorluk iddiaları mutlak imkânsızlık kapsamında değerlendirilmemişlerdir⁴⁶. Bir örnekte Fransız hükümeti faaliyetlerini durduran 204 teşebbüse verilen yardımların geri alınması hususunda mutlak imkânsızlık bulunduğunu iddia etmiştir. ABAD ise söz konusu iddiaya ilişkin yaptığı değerlendirmede Fransız hükümetinin teşebbüslerin her birinin durumunun belirlenmesine ilişkin ayrı ayrı incelemeler yürüttüğüne yönelik somut deliller ortaya koymadığını ve hangisinden yardımın geri alınabileceğinin bireysel olarak belirlenmediğini ifade ederek teşebbüslerin faaliyetlerine son vermiş olması halinde dahi yardımların geri alınmasında mutlak imkânsızlık iddiasının kabul edilemeyeceğine hükmetmiştir⁴⁷.

Konsey Tüzüğü'nde Komisyon'un yardımı geri alma yetkilerini kullanmasına ilişkin olarak onyıllık bir zamanaşımı süresi öngörülmüştür. İlgili düzenleme zamanaşımı süresini yalnızca Komisyon'un geri alma konusundaki yetkilerini kullanmasına yönelik olarak düzenlemektedir. Bu nedenle ABAD içtihatlarında bu sürenin yetkili ulusal makamlar tarafından yasa dışı yardımın geri alınmasında uygulanamayacağı kabul edilmektedir⁴⁸. Zamanaşımı süresi yasa dışı yardımın yararlanıcıya bireysel yardım veya yardım programı kapsamında yardım olarak verildiği gün başlamaktadır. Ancak Komisyon tarafından veya üye devlet tarafından Komisyon'un talebi üzerine yasa dışı yardımla ilgili yapılan her bir işlem, zamanaşımı süresini

⁴⁵ Joined Cases C-183/02 P and C-187/02 Demesa and Others v. Commission [2004], para. 44-45. Aynı yönde Case C-81/10, P France Télécom v. Commission [2011], para. 59.

⁴⁶ **Hancher/Salerno/Schutte**, s. 395.

⁴⁷ Case C-214/07, Commission v. France [2008], para. 65.

⁴⁸ Case C-349/17, Eesti Pagar v. Ettevõtlike Arendamise Sihtasutus and Majandus [2019], para. 108-109; Case C-387/17, Presidenza dei Consiglio dei Ministri v. Fallimento Traghetti del Mediterraneo [2019], para. 52; Case C-627/18, Nelson Antunes da Cunha Lda v. Instituto de Financiamento da Agricultura e Pescas IP (IFAP) [2020], para. 29-32.

kesintiye uğratmaktadır. Her bir kesinti de zamanaşımı süresinin yeniden başlamasına yol açmaktadır. Komisyon kararına karşı ABAD önünde dava açılması halinde ise zamanaşımı süresi durmaktadır.

C. Kötüye Kullanılan Yardımların Denetimi

Yardımların kötüye kullanılması hukuki kaynağını doğrudan ABİHA'nın 108. maddesinin ikinci fıkrasından almaktadır. Bu hükme göre, Komisyon, bir devlet tarafından veya devlet kaynakları aracılığıyla verilen yardımın kötüye kullanıldığını saptarsa, bir süre belirlemeli ve bu süre içerisinde, ilgili devletin bu yardımı kaldırmasına veya değiştirmesine karar vermelidir. Kötüye kullanılan yardım kavramı 2015/1589 sayılı Konsey Tüzüğü'nün 1. maddesinin ilk fıkrasının (g) bendinde tanımlanmıştır. Buna göre, Komisyon tarafından iç pazarla bağdaşır olduğuna ya da koşullu bağdaşır olduğuna karar verilen bir yardımın, yararlanıcılar tarafından alınan bu kararlara aykırı olarak kullanılması yardımın kötüye kullanılması anlamına gelmektedir. Kötüye kullanılan yardımlarla ilgili izlenecek usul Konsey Tüzüğü'nün 20. maddesinde düzenlenmiştir.

Konsey Tüzüğü'nün 24. maddesinin ikinci fıkrası uyarınca ilgili olan herkes bir yardımın kötüye kullanıldığı iddiasıyla Komisyon'u bilgilendirmek için şikâyetle bulunma hakkına sahiptir. Komisyon bir yardımın kötüye kullanıldığından şüphelenirse, bu iddiayı araştırmak için resmî bir soruşturma açmak zorundadır. Bu çerçevede, resmî soruşturma usulü bakımından yapılan açıklamalar, kötüye kullanılan yardımların denetimi için de geçerlidir.

Bir devlet yardımının kötüye kullanılan yardım olarak tanımlanabilmesi için, öncelikle ilgili devlet yardımı tedbirinin Komisyon tarafından resmî bir soruşturma ya da ön inceleme süreci sonucunda iç pazarla bağdaşır olarak değerlendirilmiş olması gerekmektedir. Kötüye kullanım, bu Komisyon kararının sözüne ve özüne aykırılıktır. Yardımın kötüye kullanılması Komisyon kararının çeşitli yönleriyle bağlantılı olabilir. En sık görülen durumlar ise, kararda yer alan taahhütlerin veya yardımın iç pazarla bağdaşırılığı için öngörülen koşulların ihlal edilmesidir⁴⁹. Yardımın kötüye kullanılma ihtimali özellikle yeniden yapılandırma yardımları gibi karmaşık devlet yardımında daha yüksektir. Zira bu tür yardımlar üç veya daha uzun yıl süren bir plana dayanır ve ilgili piyasanın koşullarından makroekonomik ölçütlere kadar pek çok değişkenden etkilenmeye açıktır. Eğitim yardımı, yatırım yardımı gibi

⁴⁹ Hancher/Salerno/Schutte, s. 368.

yardımanın amacının spesifik olduğu yardım türlerindeyse yardımın kötüye kullanılması ihtimali azalmaktadır⁵⁰.

Komisyon, kötüye kullanılan yardım iddiasıyla ilgili bir soruşturma başlatmak istiyorsa, yardımın neden kötüye kullanıldığını ortaya koyma yükümlülüğü kendisine aittir. Başka bir ifadeyle yardımın kötüye kullanıldığını ispat yükü Komisyon'un üzerindedir. Ancak ilgili üye devlet, yardımın nasıl kullanıldığına ilişkin açık ve kesin bilgi sağlamazsa Komisyon bahse konu yardımın kötüye kullanılıp kullanılmadığını elindeki bilgiler ışığında belirlemekte serbesttir⁵¹.

Komisyon, yardımın kötüye kullanıldığını tespit ederse, yardımın kötüye kullanılan kısmının iç pazarla bağdaşmaz olduğunu beyan ederek, bu kısmın geri ödenmesine karar vermelidir.

İlgili üye devletin Komisyon'un belirlediği süre içerisinde bu karara uymaması durumunda, Komisyon ya da ilgili diğer üye devletler, ABİHA'nın 258. ve 259. maddelerinde yer alan hükümlere istinaden, Avrupa Birliği Adalet Divanı'na başvurabilme yetkisine sahiptirler. Bu çerçevede ABAD, ilgili üye devletin, Birlik hukuku kapsamında üzerine düşen yükümlülüklerini yerine getirip getirmediğinin yargısal denetimini gerçekleştirecektir. ABAD, üye devletin kötüye kullanılan yardımı geri alma yükümlülüğünü yerine getirmediğini tespit ederse, bu devlet Divan'ın kararı doğrultusunda gerekli tedbirleri almak zorundadır. Komisyon, ilgili üye devletin Divan'ın kararı doğrultusunda gerekli tedbirleri almadığı kanısına varırsa, bu üye devlete görüşlerini sunma imkânı tanıdıktan sonra, meseleyi Divan'a götürebilir. Bu durumda Komisyon ilgili üye devletin belirli bir miktarda para cezası ödemesini talep eder. Üye devletin kararına uymadığını tespit etmesi durumunda Divan, bu devlet tarafından para cezası ödenmesine karar verebilir (ABİHA m. 260).

D. Mevcut Devlet Yardımlarının Denetimi

Mevcut yardımın tanımı 2015/1589 sayılı Konsey Tüzüğü'nün 1. maddesinin (b) fıkrasında düzenlenmiştir. Bu düzenlemede beş farklı mevcut yardım türü kabul edilmiştir:

Bunlardan ilki katılım öncesi yardımlardır. Avusturya, Finlandiya, İsveç ve Doğu Avrupa devletlerinin Avrupa Birliği'ne katılımı ile ilgili Antlaşmalar, mevcut yardım olarak değerlendirilecek açık bir yardım tedbirleri

⁵⁰ Hancher/Salerno/Schutte, s. 369.

⁵¹ Joined cases T-111/01 and T-133/01, Saxonia Edelmetalle and Others v. Commission [2005], para. 59 vd.

listesi içermektedir. Bu listede bulunmayan herhangi bir yardım, katılımdan uzun bir süre önce kabul edilmiş bir yardım tedbiri olsa bile, mevcut yardım olarak nitelendirilmeyecektir. Fransa veya Almanya gibi daha eski “Üye Devletler” in yanı sıra Danimarka, İspanya, Portekiz ve Yunanistan gibi diğer ülkeler de, Roma Antlaşması’nın tamamlanmasından önce var olan bazı yardım tedbirlerine sahiptir ve bu tür önlemler de mevcut yardım olarak kabul edilmektedir⁵².

Mevcut yardım olarak kabul edilen yardımlardan ikincisiyse “yetkilendirilmiş yardım (authorised aid)”lardır. Bu yardımlar Komisyon veya Konsey tarafından yetkilendirilmiş yardım planları ve bireysel yardımları ifade etmektedir. İç pazar ile uyumlu olduğu Konsey ya da Komisyon tarafından kabul edilen bir yardım programı kapsamında verilen herhangi bir devlet yardımı, Komisyon tarafından uygunluğu bakımından araştırılmaz. Ancak bu hükümden yararlanılabilmesi için verilen yardımın, onaylanmış yardım planına tamamen uygun olması gerekmektedir. Bu plandan herhangi bir sapma, bir yardım tedbirinin mevcut yardım tanımının dışında kalmasına neden olur ve yardım, yasalara aykırı olarak yeni bir devlet yardımı haline gelir ve bunun uyumluluğunun Komisyon tarafından özel olarak değerlendirilmesi gerekir. Bu yardımlara 2015/1589 sayılı Konsey Tüzüğü’nün mevcut yardımları düzenleyen 21-23. maddeleri uygulanmaz. Bir devlet yardımının, onaylanmış yardım planının tüm koşullarına uymaksızın verilmesi ya da başka bir deyimle yardım planının yanlış bir şekilde uygulanması, program kapsamında olmayan “yeni”, “yasa dışı” bir yardımın verilmesine yol açacaktır.

Mevcut yardımların üçüncü kategorisi, “yetkilendirilmiş kabul edilen” devlet yardımları ile ilgilidir. Bu kural, 659/1999 sayılı Tüzük’ten önce, ABAD’ın Lorenz kararıyla ortaya çıkmıştır. Lorenz kararına göre Komisyon yardımın kendisine bildiri üzerine, yardımın iç pazara uyumlu olup olmadığı konusunda değerlendirme yapmak için yeterli süre geçmesine rağmen (Mahkemece iki ay yeterli kabul edilmiştir) değerlendirmesini tamamlayamadıysa üye devlet tedbiri uygulamakta serbesttir ve tedbir, iç pazarla uyumlu ve dolayısıyla mevcut bir yardım olarak kabul edilecektir⁵³. ABAD’ın bu kararı hukuki düzenlemelere de yansımış gerek 659/1999 sayılı Tüzükün 4. maddesinin altıncı fıkrasıyla gerekse 2015/1589 sayılı Tüzükün 4. maddesinin altıncı fıkrasıyla, ilgili Tüzüklerde belirlenen sürelerin geçi-

⁵² Hancher/Salerno/Schutte, s. 352.

⁵³ Case 120-73, Lorenz v. Germany [1973], para. 4.

rilmesine rağmen Komisyon değerlendirmesinin tamamlanamaması halinde ilgili yardımın mevcut yardım haline geleceği açıkça düzenlenmiştir.

İki aylık süre Komisyon'un bütün bilgileri elde ettiği tarihten itibaren işlemeye başlayacağından Komisyon, idari uygulamasında, ilgililere daha fazla soru sorarak ek süre kazanma yoluna gitmiştir. Sonuç olarak her yeni bilgi talebinde iki aylık süre baştan başlamaktadır. Ancak bu durum istenilen bilginin yeni ve konuyla ilgili olması halinde geçerlidir. Avusturya ile ilgili bir davada Komisyon, bir yıl önce sorduğu ve cevabını aldığı bir soruyu tekrar etmiştir. Bunun üzerine Avusturya yardımını uygulamaya koymuş ve Komisyon uygulamaya konulan tedbir hakkında soruşturma başlatmıştır. Avusturya, soruşturma sonucu alınan karara karşı yargıya gitmiş ve ABAD yaptığı inceleme sonunda Komisyon'un üçüncü mektupla, ikinci mektupta gündeme getirilen hususların açıklığa kavuşturulmasını değil, ek süre kazanmayı amaçladığı tespitini yapmıştır. Bu çerçevede ABAD, Komisyon'un bu şekilde kazanmaya çalıştığı ek sürenin ön incelemenin yapay bir şekilde uzatılmasına neden olduğu için geçersiz olduğuna ve yeterli bir değerlendirme süresine sahip olmasına rağmen bu sürede değerlendirmesini tamamlayamadığı için yardımın mevcut yardım haline geldiğine hükmetmiştir⁵⁴.

Bir diğer mevcut yardım kategorisi, 2015/1589 sayılı Tüzüğün 17. maddesi kapsamında mevcut yardım kabul edilen yardımlardır. 17. madde yasa dışı yardımların geri alınmasına ilişkin zamanaşımını düzenlemektedir. Bu düzenlemeye göre geri alma için öngörülen zamanaşımı süresinin sona ermesi ile ilgili yardım mevcut yardım olarak kabul edilecektir.

Son mevcut yardım türü ise yürürlüğe girdiği anda bir yardım oluşturmayan, ancak sonradan iç pazarın evrimi sonucunda devlet yardımı niteliğini almış tedbirlerdir. Daha basit bir açıklamayla Komisyon bir tedbirin devlet yardımı niteliğinde olmadığına karar vermiş ancak yıllar sonra yaptığı başka bir değerlendirmede konuyu yeniden ele alıp iç pazardaki gelişimi göz önüne alarak söz konusu tedbirin bir devlet yardımı haline geldiğine hükmedebilecektir. Komisyon bu durumda ilgili tedbirin geri alınmasına karar verebilecektir. Zira tedbir bir mevcut yardım niteliğinde olacaktır. Ancak bu hususta Konsey Tüzüğü'nde bir istisna öngörülmüştür. Buna göre önceden devlet yardımı olarak kabul edilmeyen bazı tedbirler, Birlik düzenlemeleri ile ilgili faaliyetin serbestleştirilmesi halinde devlet yardımı niteliğini alırsa, bu tedbirler serbestleşme için öngörülen geçiş dönemini takiben mevcut yardım olarak kabul edilmeyecektir.

⁵⁴ Case C-99/98, Austria v. Commission [2001], para. 65.

ABİHA'nın 108. maddesinin ilk fıkrasıyla Komisyon'a üye devletlerle iş birliği yaparak, bu devletlerde mevcut yardım sistemlerini devamlı olarak izleme yükümlülüğü yüklenmiştir. Mevcut devlet yardımlarının izlenme mekanizmasıyla bu yardımların iç pazarla bağdaşırlıklarının değişen koşullar karşısında sürdürülmesi amaçlanmaktadır⁵⁵. Mevcut yardımların izlenme usulünde, bu yardımların iç pazarla bağdaşırlığı ön inceleme ya da resmî soruşturma açılmadan ele alınmakta ve Komisyonca uyguladıkları devlet yardımlarının artık iç pazarla bağdaşmadığı kanısına varıldığında üye devletlere çeşitli tedbirler almaları önerilmektedir⁵⁶. Avrupa Komisyonu, ABİHA'nın 108. maddesinin birinci fıkrasına atıf yaparak üye devletlere, çerçeve düzenlemelerini kabul etmelerini ve/veya devlet yardımlarını bu düzenlemelere uygun hale getirmelerini önermektedir⁵⁷. Grup muafiyeti düzenlemesinin genişlemesiyle birlikte Komisyon'un ex post denetimi çok önemli bir hale gelmiştir. AB devlet yardımı düzenlemelerinin etkin bir şekilde uygulanabilmesi adına Komisyon'un ex post denetimi büyük önem taşımakla birlikte, ilgili kuralların gereği gibi uygulanabilmesi ancak Komisyon ve üye devletlerin yanlış uygulamaları azaltmadaki ortak çabaları ile mümkündür⁵⁸.

Mevcut yardımların izlenmesi iki temel yol ile sağlanmaktadır. Bunlardan biri üye devletlerin sunacağı yıllık raporlar, diğeri ise Komisyon'un yerinde inceleme ziyaretleridir.

Konsey Tüzüğü'nün 21. maddesiyle, Komisyon'a söz konusu iş birliği çerçevesinde mevcut yardım planlarının gözden geçirilmesi için gerekli tüm bilgileri ilgili üye devletten alma yetkisi tanınmıştır. Bu çerçevede üye devletlere ayrıca mevcut tüm yardım planları hakkında Komisyon'a yıllık raporlar sunma yükümlülüğü de getirilmiştir. Üye devletçe mevcut yardımlara ilişkin yıllık rapor sunma yükümlülüğünün yerine getirilmemesi durumunda, Komisyon üye devlete bu yükümlülüğünü hatırlatır. Üye devlet, buna rağmen yıllık raporunu vermezse Komisyon, Konsey Tüzüğü'nün 22. maddesi kapsamında üye devlete çeşitli tedbirlerin uygulanması için harekete geçebilecektir.

Konsey Tüzüğü ile Komisyon'a mevcut yardımların izlenmesi konusunda sağlanan bir diğer yetki ise yerinde inceleme ziyaretleri yapma yetkisidir. Tüzüğün 27. maddesi uyarınca Komisyon münferit yardımlarla ilgili

⁵⁵ Oder, s. 632.

⁵⁶ Tekinalp/Tekinalp, s. 528.

⁵⁷ Oder, s. 606.

⁵⁸ Munoz De Juan, Maria: "Monitoring of State Aid", European State Aid Law Quarterly, Cilt 17, Sayı 4, 2018, s. 493.

verdiği itiraz etmeme kararı, olumlu karar veya koşullu bağdaşırılık kararlarına uyulup uyulmadığıyla ilgili ciddi şüphelerin ortaya çıkması halinde ilgili üye devlete görüşlerini sunma imkânı verdikten sonra, yerinde gözlem yapabilecektir. İlgili kararlara uyumluluğu denetlemek için Komisyon görevlileri şu konularda yetkili kılınmıştır:

- ilgili teşebbüsün herhangi bir binasına veya arazisine girmek,
- yerinde sözlü açıklama istemek,
- defterleri ve diğer iş kayıtlarını incelemek, kopyalarını almak veya talep etmek.

Komisyon bu yetkisi çerçevesinde bağımsız uzmanlardan da yararlanabilecektir.

Komisyon makul bir süre önce Komisyon görevlilerini ve uzmanları belirterek yerinde inceleme ziyaretinden üye devleti haberdar etmelidir. Eğer üye devlet Komisyonca seçilecek uzmanlara itiraz ederse, itirazlarının haklı gerekçelere dayanması halinde uzmanlar üye devletle özel bir anlaşma sonucunda belirleneceklerdir. Komisyon görevlileri ve uzmanlar incelemenin konusunu ve amacını belirten bir yetkilendirme yazısı ile görevlendirilmelidir. Yerinde inceleme sırasında üye devletin görevlileri de hazırda bulunmalıdırlar. Bir teşebbüsün, bir Komisyon kararıyla emredilen izleme ziyareti karşı çıkması halinde, ilgili üye devlet, izleme ziyaretini gerçekleştirebilmeleri için Komisyon tarafından görevlendirilen yetkililere ve uzmanlara gerekli yardımı sağlayacaktır. Komisyon yerinde inceleme ziyareti sonrasında hazırlanacak raporun bir örneğini üye devlete sunmakla yükümlüdür.

Komisyon, mevcut bir yardım planının iç pazarla bağdaşır olmadığını veya artık bağdaşmadığını düşündüğü hallerde, ilgili üye devlete ön görüşünü bildirecek ve ilgili üye devletin bir aylık süre içerisinde konuya ilişkin görüşlerini sunmasına fırsat tanyacaktır. Haklı durumlarda, Komisyon bu süreyi uzatabilecektir.

ABİHA'nın 108. maddesinin ilk fıkrasıyla Komisyon'a, üye devletlere iç pazarın kademeli olarak gelişiminin ya da işleyişinin gerekli kıldığı uygun tedbirleri önerme yetkisi tanınmıştır. Bu çerçevede Konsey Tüzüğü ile Komisyon'un, üye devlet tarafından edindiği bilgiler ışığında, mevcut yardım planının iç pazar ile uyumlu olmadığı veya artık geçerli olmadığı sonucuna varması halinde, ilgili üye devlete uygun önlemler öneren bir tavsiye sunabileceği düzenlenmiştir. Komisyon sunacağı tavsiyede, özellikle yardım planına yönelik esaslı değişiklikler, usule ilişkin gereklilikler ve yardım planının kaldırılmasını önerilebilecektir.

İlgili üye devletin tavsiye edilen tedbirleri kabul ederse Komisyon'u bu durumdan haberdar etmesi gerekmektedir. İlgili üye devlet bu kabul beyanıyla tavsiyede yer alan tedbirleri uygulama yükümlülüğü altına girmektedir.

İlgili üye devletin önerilen tedbirleri kabul etmemesi durumunda, Komisyon üye devletçe öne sürülen görüşleri dikkate alarak bir değerlendirme yapar. Komisyonca yapılan değerlendirme sonrasında halen daha öneride yer alan tedbirlerin uygulanması gerekli görülüyorsa resmî soruşturma usulü başlatılır. Mevcut yardımlara ilişkin açılacak soruşturma, yeni yardımlara uygulanacak resmî soruşturma usulünün aynısı olacaktır.

2015/1589 sayılı Konsey Tüzüğü ile Komisyon'a ayrıca sektör incelemeleri yapabilme yetkisi getirilmiştir. Komisyon'un bu yetkisi Tüzüğün 25. maddesiyle düzenlenmiştir. Buna göre mevcut bilgilerin, bazı üye devletlerin belirli bir sektördeki devlet yardımlarının iç pazardaki rekabeti kısıtladığı/bozduğunu ya da bazı üye devletlerin belirli sektörlerindeki mevcut yardımların iç pazarla bağdaşır olmaktan çıktığını göstermesi halinde Komisyon bu üye devletlerin ilgili sektörlerinde inceleme başlatabilecektir. Bu incelemeler sırasında Komisyon, üye devletlerin ve/veya ilgili teşebbüslerin veya teşebbüs birliklerinin ABİHA'nın ilgili maddelerinin uygulanması için gerekli bilgiyi temin etmesini orantılılık ilkesini de dikkate almak şartıyla talep edebilir. Komisyon sektör incelemeleri kapsamındaki bilgi taleplerini ilgililere gönderirken, incelemenin ve ilgililerin seçilme nedenlerini belirtmekle yükümlüdür.

İncelemenin sonunda Komisyon, ekonominin belirli sektörlerine veya çeşitli üye devletlerde kullanılan belirli yardım araçlarına ilişkin incelemenin sonuçlarına ilişkin bir rapor yayınlamalı ve ilgili üye devletler ile ilgili teşebbüsleri ya da teşebbüs birliklerini raporla ilgili görüş bildirmeye davet etmelidir.

Sektör incelemesi sırasında Komisyonca elde edilecek bilgiler, Komisyon'un yürüteceği diğer ön inceleme ve resmî soruşturma usullerinde de kullanılabilir.

Komisyon'un yetkileri arasına sektör incelemelerinin getirilmesi Komisyon'un *ex post* denetiminin etkinliğini artıran önemli bir gelişme olmuştur.

III. DEVLET YARDIMI KURALLARININ UYGULANMASINDA VE DENETİMİNDE BİRLİK MAHKEMELERİNİN VE ULUSAL MAHKEMELERİN ROLLERİ

Genel olarak, AB devlet yardımı sistemi hem merkezi hem de merkezi olmayan bir uygulama ve denetim usulüne sahiptir. Bu nedenle AB devlet

yardımları kurallarının yorumlanmasında ve uygulanmasında Birlik mahkemeleri ile ulusal mahkemeler bütünleşik bir sistem oluşturmaktadır.

Avrupa Birliği, hukukun üstünlüğü ilkesine dayanmaktadır. Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı'nın 47. maddesinin birinci ve ikinci fıkraları kapsamında Avrupa Birliği, adalete erişimin ve etkili yasal korumanın temel gerekliliklerine uymakla yükümlüdür. Birliğin çok seviyeli yapısına bakıldığında, bu hükümler ve ilkeler hem Birlik hem de üye devletler düzeylerinde yargısal denetimin varlığını gerektirmektedir. Ulus üstü ya da ulusal makamlarca yapılmaları fark etmeksizin, Birlik hukuku kapsamında gerçekleştirilen tüm yasal ve idari işlemler üzerindeki yargısal denetimin etkili ve bütüncül olması gerekmektedir⁵⁹.

A. Birlik Mahkemelerinin Rolü

Devlet yardımı uygulamalarına karşı Birlik mahkemelerine başvuru, AB hukukunun çift karakterli yargılama yapısında merkezi denetimi ifade etmektedir.

AB hukukunda devlet yardımı uygulamalarının merkezi yargısal denetiminin konusu ABİHA'nın 108. maddesi uyarınca bu alandaki ana denetim organı görevini üstlenen Avrupa Komisyonu'nun işlemleridir. AB mahkemelerine yapılacak yargısal başvurunun konusu ABİHA'nın 263. maddesi çerçevesinde Birlik mahkemelerine yapılacak iptal davası başvurularını, ABİHA'nın 265. maddesi çerçevesinde hareketsizlik davası başvurularını ve ABİHA'nın 268. ve 340. maddeleri çerçevesinde yapılacak tazminat davası başvurularını kapsamaktadır⁶⁰.

⁵⁹ Nehl, Hanns Peter: "Direct Actions and Judicial Review Before the Union Courts", State Aid Law of The European Union, ed., Herwig C. H. Hofmann-Claire Micheau, Oxford University Press, Oxford 2016, s. 401.

⁶⁰ İptal davaları, AB organlarının hukuki karar ve tasarruflarının hem geçerlilik hem de hukuka aykırılık açılarından ABAD tarafından denetimidir. Dava bağlayıcı olan Birlik Tüzükleriyle diğer bağlayıcı hukuki işlemlere karşı açılır. Davaya konu edilecek tasarruf hukuki sonuçlar doğurabilecek nitelikte olmalıdır. Hareketsizlik davası ABİHA'nın üye devletlerce ihlali karşısında AB organlarının hareketsiz kalması halinde, diğer üye ülkeler ve bundan etkilenen Birliğin diğer kurumlarınca açılacak bir dava türüdür. Hareketsizlik davası bir "ihlalin tespiti" davası olup, hareketsiz kalan organın hareketsizlik yönünde bir karar alması veya bir harekette bulunmasına ilişkin talebin cevapsız bırakılması üzerine ikame edilebilir. Bu davanın açılabilmesi için, davalıya Antlaşma'da bir karar alma ya da harekette bulunma borcu yüklenmiş, ona bu konuda açık ve kesin bir görev verilmiş olmalıdır. Sözleşme dışı sorumluluktan doğan tazminat davası ise Birlik organ ve hizmetlilerinin görevlerini yerine getirirken vermiş oldukları zararların üye devletlerin hukuklarında iç olan genel ilkelere göre tazminine yöneliktir, **Tekinalp/ Tekinalp**, s. 246-258.

Birlik mahkemelerinin devlet yardımı meselelerinde yargısal denetime, temel olarak Komisyon'un üye devletçe verilen yardımlar hakkında hukuki bağlayıcılığı olan kararları için başvurulmaktadır. Örneğin 2015/1589 sayılı Tüzüğün 4. maddesi çerçevesinde yapılan ön inceleme sonrasında verilecek itiraz etmeme kararı, yine ön inceleme sonrasında verilecek resmî soruşturma başlatma kararı, ilgili Tüzüğün 7. maddesi uyarınca gerçekleştirilecek resmî soruşturma usulünün tamamlanması üzerine alınan kararlar, Konsey Tüzüğü'nün 16. maddesi kapsamında yasa dışı yardımın geri ödenmesine ilişkin karar Komisyon'un dava edilebilecek kararlarından⁶¹.

Prensip olarak, ABİHA'nın 108. maddesi kapsamında Komisyon'un karar verme yetkisi yalnızca üye devletlere karşı olup yardımın yararlanıcısına veya başka bir gerçek ya da tüzel kişiye yönelik değildir. Ancak bu durum 2015/1589 sayılı Tüzük çerçevesinde yapılan usul reformu ile farklılaşmış, Komisyon'a ilgili Tüzüğün 7. ve 8. maddeleriyle getirilen inceleme ve idari yaptırım uygulama yetkileriyle üye devletler dışında yardım yararlanıcısı ve diğer üçüncü kişiler hakkında Komisyon'a icrai kararlar alma yetkisi getirilmiştir⁶². Tüm bu kararlar da ABİHA'nın 263. maddesi kapsamında yargısal denetime tabidir. Birlik mahkemeleri önlerine gelen uyuşmazlıklarda verdikleri kararları ile devlet yardımları denetim usulüne ilişkin temel hukuki ilkelerin gelişiminde önemli bir rol oynamıştır.

B. Ulusal Mahkemelerin Rolü

AB devlet yardımı kurallarının uygulanmasını denetleme görevi temel olarak Avrupa Komisyonu'na aittir. Ancak Komisyon, devlet yardımlarının denetiminde tek yetkili kurum değildir. Üye devletlerin ABİHA'nın 107. ve 108. maddeleri kapsamındaki yükümlülüklerine uymalarının denetimi konusunda, ulusal mahkemelerin de önemli bir rolü bulunmaktadır. Devlet yardımı uygulamalarının denetimi konusunda Komisyon'un ve ulusal mahkemelerin rolleri hem ayrı hem de bütüncül bir yapıdadır⁶³.

⁶¹ **Nehl**, s. 406.

⁶² ABİHA'nın 263. maddesinde üye devletlerin Avrupa Birliği Adalet Divanı'na erişimine açıkça izin verilmektedir. Ancak Antlaşma üçüncü kişilerin bu haktan yararlanmasını bazı koşullara bağlamıştır. Kabul edilebilirlik koşulları olarak ifade edilen bu koşullar uyarınca üçüncü kişilerin Birlik organlarınınca alınan kararlara karşı iptal davası açabilmesi için, dava açacağı hukuki işlemin kendisini doğrudan ve bireysel olarak ilgilendirmesi gerekmektedir.

⁶³ **Ottervanger**, Tom/**Jestaedt**, Thomas/**Derenne**, Jacques: Study on the Enforcement of State Aid Law at National Level, European Union Publications Office, Belçika 2006, s. 35; **Kreuschitz**, Victor: "Decentralized Judicial Review and Enforcement of EU State

Yardım tedbirlerinin iç pazarla uyumluluğunun değerlendirilmesi Komisyon'un münhasır yetkisi dahilinde kabul edilirken, ulusal mahkemelerin temel görevlerinden biri, Komisyon nihai kararını alana kadar, bireylerin haklarının, devlet yetkilerinin ABİHA'nın 108. maddesinin üçüncü fıkrasında belirtilen yasağı ihlal etmesiyle görebileceği zararlardan korunmasıdır⁶⁴.

ABİHA'nın 108. maddesinin üçüncü fıkrasının son cümlesi uyarınca “*ilgili üye devlet, bu usul nihai bir kararla sonuçlanmadan, almayı planladığı tedbirleri uygulamaya koyamaz.*”. Burada ilgili üye devletin vermeyi düşündüğü yardım tedbirini uygulamaya koyabilmesi için sadece Komisyon'a bildirim yeterli değildir. İlgili yardım tedbirinin uygulamaya konulabilmesi için, Komisyon'un bu yardımın uygulamasını onaylaması gerekmektedir. Komisyon'un onayı olmadan uygulamaya konulan yardım tedbirleri yasa dışı yardım olarak kabul edilir. Bu durumdaki yasa dışı yardımlardan bireylerin haklarının korunması ulusal mahkemelerin görevidir. Ulusal mahkeme bu kapsamda verilen yardımların ulusal hukuk çerçevesinde geri alınmasını sağlamalıdır. Aksi halde Komisyon yasa dışı yardımın geri alınması kararını verene kadar söz konusu yardım varlığını sürdürmüş olacaktır⁶⁵.

Yasa dışı yardımın daha sonra Komisyon tarafından iç pazarla uyumlu bulunması halinde de ulusal mahkemelerin görevi sona ermiş olmaz. Bu durumda ulusal mahkemeler yardım alıcısından, yasa dışılık süresi için, yani yardımın verilış tarihinden Komisyon'un olumlu kararının alındığı tarihe kadar, faiz ödemesini emretmelidir. Hatta ulusal mahkeme iç hukuk çerçevesinde, eğer uygunsu, aynı zamanda, üye devletin yardımı yeniden düzenleme hakkına halel getirmeksizin, yasa dışı yardımın geri alınmasını da isteyebilecektir. Ayrıca, ulusal mahkemenin yardımın hukuka aykırı niteliğinin

---

Aid Rules”, State Aid Law of The European Union, ed., Herwig C. H. Hoffmann-Claire Micheau, Oxford University Press, Oxford 2016, s. 451. Case C-39/94, SFEI and Others v. La Poste and Others [1996], para. 41; Joined cases C-261/01 and C-262/01, Belgische Staat v. Eugene van Calster and Others [2003], para. 74; Case C-368/04, Transalpine Ölleitung in Österreich GmbH and Others v. Finanzlandesdirektion für Tirol and Others [2006], para. 36-37; Case C-284/12, Deutsche Lufthansa AG v. Flughafen Frankfurt-Hahn GmbH, [2013], para. 27; Case C-387/17, Presidenza dei Consiglio dei Ministri v. Fallimento Traghetti del Mediterraneo, [2019], para. 54.

⁶⁴ Joined cases C-261/01 and C-262/01, Belgische Staat v. Eugene van Calster and Others [2003], para. 75; Case C-368/04, Transalpine Ölleitung in Österreich GmbH and Others v. Finanzlandesdirektion für Tirol and Others [2006], para. 38.

⁶⁵ Case 120-73, Lorenz v. Germany [1973], para. 8; Case C-39/94, SFEI and Others v. La Poste and Others [1996], para. 67-69.

neden olduğu zarar için önüne gelen tazminat taleplerini de karara bağlaması gerekebilecektir⁶⁶. Ancak ulusal mahkemelerin bu kapsamdaki yasa dışı yardımlardan doğan hukuka aykırılıkların telafisine karar vermeden önce, verilen yardım tedbirinin ABİHA'nın 107. maddesinin ilk fıkrası kapsamında bir devlet yardımı oluşturup oluşturmadığını denetlemesi gerekmektedir. Bu ulusal mahkemelere yüklenen önemli bir sorumluluktur. Zira mahkeme bu çerçevede yardımı, devlet yardımının seçicilik, avantaj sağlama, kamu kaynağı gibi tüm unsurları açısından inceleyecektir. Ancak ABİHA'nın 108. maddesinin üçüncü fıkrasının son hükmü devlet yardımları için uygulanacak bir hüküm olduğundan, tedbirin bir devlet yardımı oluşturup oluşturmadığının ulusal mahkemece denetlenmesi gereklidir⁶⁷. Ayrıca yardım tedbiri grup muafiyeti düzenlemesi kapsamındaysa bu durumda da 108. maddenin üçüncü fıkrasının ihlali söz konusu olmayacaktır. Dolayısıyla mahkemenin grup muafiyeti hükümlerini de gözetmesi gerekmektedir.

Ulusal mahkemelerin devlet yardımı uygulamasına ilişkin bir diğer temel rolü ise 2015/1589 sayılı Konsey Tüzüğü'nün 16. maddesi kapsamında Komisyon tarafından yasa dışı yardımlar için verilen geri alma kararının uygulanmasının denetimidir. Tüzük hükmü gereği verilen yardımların geri alınması ulusal hukuk çerçevesinde yapılacaktır. Üye devletler yine Tüzük hükmü uyarınca Komisyon kararının hızlı ve etkili bir şekilde uygulanmasını sağlamalıdır. Yasa dışı yardımların geri alınmasında ulusal mahkemelerin görevi, yardımın yararlanıcıları tarafından açılacak davalar çerçevesinde ulusal makamlarca yürütülen geri alma işlemlerinin hukuka uygunluğunun denetlenmesi şeklinde ortaya çıkabileceği gibi, Komisyon'un yasa dışı yardımın geri alınması kararına üye devletin uymaması durumunda üçüncü kişilerin devlete karşı açacağı tazminat davaları hakkında hüküm vermek olarak da ortaya çıkabilecektir.

Ulusal mahkemelerin devlet yardımları sistemindeki rolüne ilişkin olarak Komisyonca Tebliğ çıkarılmış bu Tebliğ ile ulusal mahkemelere yol göstermek amaçlanmıştır⁶⁸. Komisyon'un bu Tebliğ'i esasen ABAD'ın konuya ilişkin içtihadının açıklanması niteliğindedir ve hukuki bir bağlayıcılığı da bulunmamaktadır.

Şunu belirtmek gerekir ki ABİHA tarafından kendilerine verilen rol temelinde, Avrupa Birliği'nin devlet yardımı kurallarının uygulanması, bir

⁶⁶ **Ottervanger/Jestaedt/Derenne**, s. 38.

⁶⁷ Case C-345/02, *Pearle and Others v. Hoofdbedrijfschap Ambachten* [2004], para. 31.

⁶⁸ Commission notice on the enforcement of State aid law by national courts (2009), OJ, C 85/01, 9.4.2009.

yanda ulusal mahkemeler diğer yanda Avrupa Birliği Komisyonu ve Mahkemeleri arasındaki samimi iş birliğine dayanmaktadır. Bu iş birliği bağlamında, ulusal mahkemeler, Avrupa Birliği hukuku kapsamındaki yükümlülüklerin yerine getirilmesini sağlamak ve Antlaşma'nın amaçlarının elde edilmesini tehlikeye atabilecek uygulamalardan kaçınmak için gerekli tüm önlemleri almalı, bu yükümlülüklerini yerine getirirken ulusal mahkemeler, geçici bile olsa, Komisyon kararıyla çelişen kararlar almaktan kaçınmalıdır⁶⁹. Komisyon ile ulusal mahkemeler arasındaki iş birliği 2015/1589 sayılı Konsey Tüzüğü'nün 29. maddesinde de belirtilmektedir. Bu hüküm uyarınca; ABİHA'nın 107. ve 108. maddelerinin uygulanmasında üye devlet mahkemeleri, Komisyon'a devlet yardımı kurallarının uygulanması ile ilgili soru sorabilecek ve Komisyon'un sahip olduğu bilgileri veya görüşlerini kendileriyle paylaşmalarını isteyebileceklerdir. Ulusal mahkemenin talebi olmaksızın Komisyon da, kendi inisiyatifiyle, ABİHA'nın 107. maddesinin ilk fıkrasının ve 108. maddesinin yeknesak bir şekilde uygulanmasının gerekli kıldığı durumlarda, devlet yardımı kurallarının uygulanmasından sorumlu üye devletlerin mahkemelerine yazılı olarak gözlemlerini sunabilecek ve söz konusu mahkemenin izni ile sözlü olarak da gözlemlerini açıklayabileceklerdir.

Ulusal mahkemeler nezdinde yapılan yargılamalarda AB devlet yardımı kurallarından kaynaklanan bir uyuşmazlığın incelenmesi sırasında ulusal mahkemeler, AB Antlaşması'nın 19. maddesinin üçüncü fıkrası kapsamında, ABAD'a başvurarak, uyuşmazlık konusu devlet yardımıyla ilgili bir ön karar almasını isteyebilir⁷⁰.

Grup muafiyeti düzenlemesinin uygulanmasıyla ulusal mahkemeler, devlet yardımı tedbirlerinin yargısal denetiminde artan bir öneme sahip olmuştur. Grup muafiyeti düzenlemesi kapsamında ilgili düzenlemede belirtilen şartların yerine getirilmesi koşuluyla, belirli kategorideki yardım ted-

⁶⁹ **Kreuschitz**, s. 456.

⁷⁰ Birlik tarafından çıkarılmış bulunan bir hukuki düzenleme Birlik üyesi ülkelerin mahkemelerinden birinin önüne herhangi bir sebeple gelebilir. Bu durumda Birlik mevzuatı ulusal mahkemeler tarafından yorumlanır. Ancak ulusal mahkemelerin bu yetkisi her üye ülkenin Birlik mevzuatını farklı yorumlaması tehlikesini ortaya çıkarır. İşte Birlik mevzuatında yorum birliğini sağlamak amacıyla, "ön karar" diye adlandırılan bir usul düzenlenmiş ve bu usulü uygulayarak bağlayıcı karar verme yetkisi ABAD'a verilmiştir. Ulusal mahkeme, Birlik mevzuatına aykırılık iddiasını bir ön sorun, yani bekletici mesele kabul edecek, iddiayı ABAD'a yollayacak, ABAD Birlik mevzuatının nasıl anlaşılması gerektiğine karar verecek ve kararını ulusal mahkemeye gönderecek ve ulusal mahkeme de ABAD'ın kararına göre davayı sonuçlandıracaktır, **Tekinalp/Tekinalp**, s. 260-261.

birleri iç pazarla uyumlu kabul edilmektedir. Bu yardım tedbirleri bildirim konu olmamaktadır. Dolayısıyla Komisyon'un her biri için ayrı ayrı inceleme yapma ve onay kararı verme gerekliliği de bulunmamaktadır. Komisyon'un ön denetimine tabi tutulmaktan çıkarılan bu yardım tedbirleri ulusal mahkemelerin *ex post* denetimine tabi kılınmıştır. Böylelikle devlet yardımlarına ilişkin merkezi denetime önemli bir istisna yaratılmıştır⁷¹.

SONUÇ

Devlet yardımlarının denetimi AB hukukunun önemli konularından birini oluşturmaktadır. Üye devletlerin verdiği devlet yardımlarının Birlik hukukuna uygunluğunun denetimine ilişkin genel esaslar ABİHA'nın 108. maddesinde düzenlenmiştir. İlgili hükümde Avrupa Komisyonu'na hem üye ülkelerin mevcut yardım programlarını sürekli olarak izleme hem de üye devletlerin yeni kabul edecekleri devlet yardımı planlarını ya da mevcut planlarda yapılacak değişiklikleri ön denetime tabi tutma yetki ve görevi verilmiştir. ABİHA'nın 108. maddesinin üçüncü fıkrasına göre üye devletler yeni yardım planlarını ve mevcut yardım planlarında yapmayı düşündükleri değişiklikleri Komisyon'a bildirme yükümlülüğü altındadır. Üye devletlerce Komisyon'a bildirilen yardımların Komisyon tarafından bu yardımlara izin verilmediği sürece uygulamaya konulması yasaktır. Ancak Komisyon'un iş yükünü azaltmak için belirli yardım türleri genel grup muafiyeti adı altında bildirim yükümlülüğünden muaf tutulmaktadır. Bu yardım türlerinin AB üyesi ülkelerin uyguladıkları yardımların büyük çoğunluğunu oluşturduğu dikkate alındığında devlet yardımlarının denetiminde *ex post* denetimin önem kazandığı görülmektedir.

Devlet yardımlarının denetim usulü 2015/1589 sayılı Konsey Tüzüğü ile belirlenmiştir. İlgili Tüzük ile devlet yardımlarına ilişkin sıkı bir denetim mekanizması oluşturulmuştur. Devlet yardımlarının denetiminde devlet yardımı türlerine göre farklı usuller belirlenmiştir. Bu denetim usullerini yeni devlet yardımlarının denetimi, yasa dışı yardımların denetimi, kötüye kullanılan yardımların denetimi ve mevcut devlet yardımlarının denetimi olarak belirlememiz mümkündür. Yeni devlet yardımlarının denetim usulü iki aşamalı olarak düzenlenmiştir. Komisyon bildirilen yardımları öncelikle ön incelemeden geçirmekte, yardımların iç pazarla uyumlu olmadığı konusunda tereddütlerin ortaya çıkması durumunda resmî soruşturma usulüne geçilmektedir. AB hukukunda yeni devlet yardımlarının denetim usulü ABİHA hükümleri yanında AB mahkemelerinin içtihatları ile de şekillenmiştir.

⁷¹ Kreuschitz, s. 464.

Devlet yardımı denetiminin usulüne ilişkin tüzükler hazırlanırken hukuki belirsizlik oluşturan çeşitli hususlar ABAD içtihatları çerçevesinde hukuki düzenlemeye kavuşturulmuştur. Bu duruma usul tüzüğü öncesi uygulamada tartışma yaratan ön inceleme süresinin ABAD kararı ile iki ay olarak belirlenmesi ve 2015/1589 sayılı Konsey Tüzüğü'nde de ön inceleme süresinin iki ay ile sınırlandırılması örnek gösterilebilir.

Bir üye devletin bildirim yükümlülüğüne uymadan ve/veya yardımın yürürlüğe konulabilmesi için Komisyon'un alması gereken bağıdaşırılık kararını beklemeden devlet yardımını yürürlüğe koyması halinde ise yasa dışı yardım söz konusudur. Komisyon genellikle, böyle bir yardımdan menfaati zedelenen bir tarafın şikâyeti üzerine haberdar olmaktadır. Bu durumda Komisyon vakit geçirmeden inceleme başlatmakla yükümlüdür. Komisyon'un yardımın yasa dışı olduğuna karar vermesi durumunda üye devletin verilen yardımı ulusal mevzuatı çerçevesinde geri alma yükümlülüğü bulunmaktadır. ABAD kural olarak yasa dışı yardımın geri alınmasının yardımdan yararlananların haklı beklentilerini ya da hukuki belirlilik ilkesini ihlal etmediğine hükmetmektedir. Dolayısıyla üye devletlerin bu gerekçelerle yardımı geri alma yükümlülüklerini yerine getirmemesi mümkün değildir.

Devlet yardımları denetim mekanizmasında AB mahkemelerine ve ulusal mahkemelere de önemli roller düşmektedir. Birlik mahkemeleri Birlik hukukunu yorumlama ve Komisyon'un denetim usulü kapsamında aldığı icrai kararların geçerliliğini denetleme bakımından yetkilidir. Bu çerçevede Birlik mahkemelerinin içtihatları devlet yardımı denetim usulünün temel hukuki ilkelerinin gelişiminde de büyük bir rol oynamıştır. Ulusal mahkemeler ise temel olarak, üye devletlerin, Komisyon denetiminden geçmemiş yardımları yapmasını engelleme ve yapmış oldukları bu nitelikte yardımların geri alınmasını sağlama görevlerini üstlenmişlerdir. Ulusal mahkemelerin rolü bu kapsamda Komisyon'un görevini tamamlayıcı niteliktedir.

KAYNAKLAR**Kitap ve Makaleler**

- Aksan Ayduran**, Nazlı Melis: Avrupa Birliği (Topluluk) Hukukunda Devlet Yardımları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2006.
- Akyılmaz**, Bahtiyar: “İyi Yönetim ve Avrupa İyi Yönetim Yasası”, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 7, Sayı 2, 2003, ss. 143-158.
- Avcıoğlu Aksoy**, Ezgi: İdare Hukuku Açısından Yatırımlarda Devlet Yardımları, Adalet Yayınevi, Ankara 2021.
- Aygün**, Ömrüye: Avrupa Birliğinde Devlet Yardımları Sistemi ve Türkiye’ye Yansımaları. DPT Yayınları, Ankara 2007.
- Buts**, Caroline/**Jegers**, Marc/Juris Tony: “Determinants of the European Commission’s State Aid Decisions”, Journal of Industry, Competition and Trade, Cilt 11, Sayı 4, 2011, ss. 399-426.
- Dalkılıç**, Elvin Evrim: Avrupa ve Türk İdare Hukukunda Hukuki Güvenlik ve Meşru Beklentilerin Korunması, Turhan Kitabevi, Ankara 2016.
- Erdem**, Şükrü: Devlet Yardımları: Avrupa Topluluğu Müktesebatı ve Türkiye’nin Uyumunu”, Avrupa Birliği Müktesebatında Devlet Yardımları ve Türkiye’nin Uyumunu, Akdeniz Üniversitesi Akdeniz Ülkeleri Ekonomik Araştırmalar Merkezi, Antalya 2004.
- European Commission**: “State aid: Commission simplifies rules for public investment in ports and airports, culture and the outermost regions”, http://europa.eu/rapid/press-release_IP-17-1341_en.htm (Erişim Tarihi: 20.04.2021).
- Ghazarian**, Lucyne: “Recovery of state aid”. *European State Aid Law Quarterly* C. 15, S. 2 (2016): 228-234.
- Hakenberg**, Waltraud/**Erlbacher**, Friedrich: “State Aid Law in the European Courts in 2001 and 2002”, *European Competition Law Review*, Cilt 24, Sayı 9, 2003, ss. 431-448.
- Hancher**, Leigh/**Salerno**, Francesco Maria/**Schutte**, Michael: “The Different Stages in the State Aid Procedure”, *State Aid Law of The European Union*, ed., Herwig C.H. Hofmann-Claire Micheau, Oxford University Press, Oxford 2016, ss. 348-380.
- İktisadi Kalkınma Vakfı**: Avrupa Birliği ve Türkiye’de Devlet Yardımları, İKV Yayınları, İstanbul 2005.

- İnceci**, Barbaros: Avrupa Topluluğu ve Türkiye’de Sübvansiyonlar, İstanbul Sanayi Odası, İstanbul 1993.
- Kreuschitz**, Victor: “Decentralized Judicial Review and Enforcement of EU State Aid Rules”, State Aid Law of The European Union, ed., Herwig C. H. Hoffmann-Claire Micheau, Oxford University Press, Oxford 2016, ss. 450-468.
- Köksal**, Tunay: Avrupa Birliği ve Türkiye’nin Devlet Yardımları Sistemlerinin Uyumlulaştırılması, Etki Yayıncılık, Ankara 2002.
- Leblebici**, Fatih: Devlet Yardımları Uygulamasının Maliyeti ve Ekonomik Göstergelerle Mukayesesi, DPT Yayınları, Ankara 2002.
- Mendes**, Joana: “Good Administration in EU Law and the European Code of Good Administrative Behaviour”, SSRN Electronic Journal, Sayı 9, Yıl 131, 2009, ss. 15-19.
- Munoz De Juan**, Maria: “Monitoring of State Aid”, European State Aid Law Quarterly, Cilt 17, Sayı 4, 2018, ss. 483-493.
- Nehl**, Hanns Peter: “Direct Actions and Judicial Review Before the Union Courts”, State Aid Law of The European Union, ed., Herwig C. H. Hofmann-Claire Micheau, Oxford University Press, Oxford 2016, s. 406-449.
- Nicolades**, Phedon: “a) Natural Disasters and b) Absolute Impossibility to Recover Incompatible State Aid”, <https://www.lexxion.eu/en/stateaidpost/a-natural-disasters-and-b-absolute-impossibility-to-recover-incompatible-state-aid/>, (Erişim Tarihi: 07.09.202).
- Oder**, Burak: “Devlet Yardımlarının Denetimi Alanında AT Komisyonu’nun Çerçeve İşlemleri”, İstanbul Üniversitesi Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, Yıl 19-20, Sayı 1-2, Prof. Dr. Aysel Çelikel’e Armağan, 2001, s. 603-655.
- Ottervanger**, Tom/**Jestaedt**, Thomas/**Derenne**, Jacques: Study on the Enforcement of State Aid Law at National Level, European Union Publications Office, Belçika 2006.
- Özer**, Serkan: Avrupa Birliği Rekabet Politikasında Devlet Yardımları ve Türkiye’nin Uyumu, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2006.
- Rumford**, Chris: Sanayiye Devlet Yardımı: Türkiye ve Gümrük Birliği, Çev., Ayşe Berktaş Hacımiraçoğlu, Intermedia Yayınları, İstanbul 1997.

- Simonati**, Anna: “The Principles of Administrative Procedure and the EU Courts: an Evolution in Progress?”, *Review of European Administrative Law*, Cilt 4, Sayı 1, 2011, ss. 45-81.
- Soltész**, Ulrich/**Bieleşz**, Holger: “Judicial Review of State Aid Decisions – Recent Developments”, *European Competition Law Review*, Cilt 25, Sayı 3, 2004, ss. 133-151.
- Tekinalp**, Gülören/**Tekinalp**, Ünal: *Avrupa Birliği Hukuku*, 2. Baskı, Beta Basım Yayın, İstanbul 2000.
- Tezcan**,ERCÜMENT: “Avrupa Birliği Hukukunda Devlet Yardımları: Yeni Düzenlemelere ve İçtihadı İlişkin Değerlendirmeler”, *Rekabet Dergisi*, Sayı 3, Temmuz-Ağustos-Eylül 2000, ss. 27-62.
- Vogel**, Louis: *European Competition Law*, Bruylant, Paris 2015.
- Wishlade**, Fiona G.: *Subsidies and State Aids The Definition of Acceptable Measures Under the European Union and GATT Rules*, Avrupa Politikaları Araştırma Merkezi, Bölgesel ve Endüstriyel Araştırma Makaleleri Serisi, Sayı: 21, Haziran 1996.

Mahkeme Kararları

- Case 120-73, *Lorenz v. Germany* [1973], ECLI:EU:C:1973:152.
- Case 74/76, *Iannelli v. Meroni* [1977], ECLI:EU:C:1977:51.
- Joined cases C-205 to 215/82, *Deutsche Milchkontor GmbH and Others v. Germany* [1983], ECLI:EU:C:1983:233.
- Case C-265/85, *Van den Bergh en Jurgens BV and Van Dijk Food Products (Lopik) BV v. Commission of the European Communities* [1987], ECLI:EU:C:1987:121.
- Case C-142/87, *Belgium v. Commission* [1990], ECLI:EU:C:1990:125.
- Case C-5/89, *Commission v. Germany* [1990], ECLI:EU:C:1990:320.
- Joined cases C-278/92, C-279/92 and C-280/92, *Spain v. Commission* [1994], ECLI:EU:C:1994:325
- Case C-350/93, *Commission v. Italy* [1995], ECLI:EU:C:1995:96.
- Case C-39/94, *SFEI and Others v. La Poste and Others* [1996], ECLI:EU:C:1996:285.
- Case T-95/96, *Gestelevision Telecinco SA v. Commission* [1998], ECLI:EU:T:1998:206.
- Case C-75/97, *Belgium v. Commission* [1999], ECLI:EU:C:1999:311.

- Case C-99/98, Austria v. Commission [2001], ECLI:EU:C:2001:94.
- Joined cases C-74/00 P and C-75/00, P, Falck SpA and Acciaierie di Bolzano SpA v. Commission [2002], ECLI:EU:C:2002:524.
- Joined cases C-261/01 and C-262/01, Belgische Staat v. Eugene van Calster and Others [2003], ECLI:EU:C:2003:571.
- Case C-345/02, Pearle and Others v. Hoofdbedrijfschap Ambachten [2004], ECLI:EU:C:2004:448.
- Case T-109/01, Fleuren Compost BV v. Commission [2004], ECLI:EU:T:2004:4.
- Joined Cases C-183/02 P and C-187/02 Demesa and Others v. Commission [2004], ECLI:EU:C:2004:701.
- Joined cases T-111/01 and T-133/01, Saxonia Edelmetalle and Others v. Commission [2005], ECLI:EU:T:2005:166.
- Case C-148/04, Unicredito Italiano SpA v. Agenzia delle Entrate, Ufficio Genova [2005], ECLI:EU:C:2005:774.
- Case C-368/04, Transalpine Ölleitung in Österreich GmbH and Others v. Finanzlandesdirektion für Tirol and Others [2006], ECLI:EU:C:2006:644.
- Case C-214/07, Commission v. France [2008], ECLI:EU:C:2008:619.
- Case T-388/03, Deutsche Post AG and DHL International v. Commission [2009], ECLI:EU:T:2009:30.
- Case C-81/10, P France Télécom v. Commission [2011], ECLI:EU:C:2011:811.
- Case C-118/10, Commission v. Council [2013], ECLI:EU:C:2013:787.
- Case C-284/12, Deutsche Lufthansa AG v. Flughafen Frankfurt-Hahn GmbH, [2013], ECLI:EU:C:2013:755.
- Case T-512/11, Ryanair v. Commission [2014], ECLI:EU:T:2014:989.
- Case C- 349/17, Eesti Pagar v. Ettevõtlike Arendamise Sihtasutus and Majandus, [2019], ECLI:EU:C:2019:172.
- Case C-387/17, Presidenza dei Consiglio dei Ministri v. Fallimento Traghetti del Mediterraneo, [2019], ECLI:EU:C:2019:51
- Case C-627/18, Nelson Antunes da Cunha Lda v. Instituto de Financiamento da Agricultura e Pescas IP (IFAP), [2020], ECLI:EU:C:2020:321.